

A lui Pavel slăvitului și întru tot lăudatului Apostol trimitere către Tit. Tâlcuită pre limba elină de Teofilact Arhiepiscopul Bulgariei; apoi mult în urmă tâlmăcită în cea proastă grecească¹⁾ de Nicodim Atonitul, de pe care tradusă în limba românească de smeritul V. P. M. M.

Pricina trimiterii acesteea către Tit este²⁾ după Hrisostom, Teodorit, Teofilact și Icumenie.

Dintre ucenicii Apostolului Pavel, Tit eră minunal și ales, pentru aceasta și s'a hirotonisit întâi episcop de către Pavel, al Critului Ostrovului celui mare și i s'a încredințat alegerile și hirotoniile a atâtor episcopi, câți trebuia a avea un ostrov ca acesta cu o sută de cetăți și apărarea a atâtor mii de hristiani cari se aflau întru acest ostrov și i s'a poruncit de către Pavel prin această trimitere, să deplinească el lipsurile sale³⁾. Scrie

1) Insemnează că această trimitere este a șasea după rânduală și după anii, întru cari a scris trimiterile sale Pavel; după cele două către Tesaloniceni și după cele două către Corinteni și după cea întâia către Timotei, precum zice Teodorit în procurvântarea trimiterilor lui Pavel.

2) Trimiterea aceasta s'a scris după Meletie în anul XXVI după Înălțarea Domnului. Biser. istorie, tom. I.

3) Din aceasta dar e arătat cum că plugăria și sădirea cea duhovnicească a învățătorei lui Pavel este vestitul Crit; pentru aceasta și sfințitul Teodorit scrie așa: „Nu numai celor de pe uscat, ci ostrovo-deilor (insularilor) dumnezeescul Apostol le-a proadus mântuitoarea învățătură și pre lângă alții și Critul (ostrov este acesta foarte mare) cu lumina cunoștinței de Dumnezeu l'a strălucit și temeliele bunei cinstiri de Dumnezeu înfișându-le, de trei ori fericitului Tit i-a încredințat cealaltă iconomie.

însă această trimitere Pavel, când se află în voe și în slobozenie mai înainte încă de a fi legat și închis de Neron, fiindcă în nici într'o parte a acestei trimiteri pomenește de ispîte sau de neazuri și de legături; de unde mi se pare mie, zice Teofilact și Teodorit că aceasta s'a scris mai înainte decât cea către Timotei a doua; pentrucă aceea o a scris Pavel, când erà aproape de sfârșitul cel prin mucenie, adese ori însă pomenește întru aceasta Darul lui Dumnezeu, prin carele ne-am mântuit, știind că aceasta este destulă mângâere fiește-căruia hristian, căci hristianul, cel ce-și va aduce aminte ce fel erà mai înainte și de ce dar și har s'a învrednicit a primi apoi dela Dumnezeu, acela negreșit se va sârgui să nu amărăscă pre făcătorul său de bine Dumnezeu, carele i-a dăruit daruri ca acestea; iar pricina pentru care s'a scris acesta, este aceasta următoare.

De vreme ce mulți Iudei erau în Crit, cari pentru prilejul Legei Vechi se apucau să amăgiască pre hristiani; aceasta aflându-o Pavel scrie lui Tit și mai întâi mulțamește tui Dumnezeu pentru evlavia lui Tit și arată că credința cea întru Christos nu e mai nouă, ci din veci s'a gătit de către Dumnezeu; al doilea învață pre Tit, ca să așeze episcopi în fiește-care cetate și ce fel se cuvine a fi episcopii; apoi poruncește lui Tit să cerce pre aceia, cari grăesc împotriva sănătoasei credinței și mai ales, pre cei ce au crezut din Iudei și să știe, că critenii sânt nelucrători și mincinoși. După acestea învață cum că toate mâncările sânt curate celor curați. Și ce fel se cuvine a fi bătrânele și că se cuvine să înțeleptiască pre cele tinere. Așijderea și robii cum se cuvine a se supune stăpânilor lor. Și în sfârșit aducând aminte lui Tit, că Darul lui Dumnezeu, nu ne-a îndreptat din faptele noastre, ci din iubirea de oameni a sa și poruncește să se feriască de gâlcevele cele despre lege, ca niște fără de rușine oameni; arată să vie la dânsul Tit și așa sfârșaste trimiterea. Să nu te miri însă, o cetitorule, dacă pre întreg neamul Critenilor îl ocărăște Pavel întru aceasta, fiindcă nu o face aceasta ca un ocărător, ci ca un râvnitor a lui Dumnezeu, precum și Mântuitorul Christos, nenumărate ocări zicea cărturarilor, nu pentru sineși, ci pentru că pricinuia celorlalți

peire. Scurtă a scris însă Pavel această trimitere pentru ca să ne învățăm macar din aceasta a cunoaște fapta bună și sporirea lui, căci cel îmbunătățit și sporit nu are trebuință de multe cuvinte, ci de puțină aducere aminte numai, după obșteasca pa-remie, ce zice: «Celor înțelepți puține»; și după zicerea lui Solomon: «Dă pricină înțeleptului și mai înțelept va fi» (Pild IX, 9)¹⁾.

¹⁾ Insemnează că Tit Elin fiind s'a botezat de Pavel și nu l'a tăi împrejur, că scrie către Galateni Pavel acestea: „Ci nici Tit împreună cu mine aflându-se, Elin fiind, nu a fost silil a se tăia împrejur (Gal. II, 3). Multe laude însă scrie Pavel pentru fericitul acesta T. că frate al său îl numește și mult se măhmește, pentrucă nu l'a aflat zicând: „Și fiind la Troada spre Evanghelia lui Christos și uși desch. zându-mi-se mie întru Domnul, nu am aflat odihnă duhului meu, pe trucă nu am aflat pre Tit fratele meu“ (a doua către Cor. II, 12). și mângâitor îl numește pre el Pavel: „Ci Dumnezeu, cela ce mâng pre cei smeriți, ne-a mângâial pre noi cu venirea lui Tit“ (II Co VII, 6). Și bucuria lui bucurie a sa o numește Pavel: „Și mai m încă ne-am bucurat de bucuria lui Tit, că s'a odihnit duhul lui de c tre toți voi“ (II Cor. VII, 13). Și pre Tit l'a avut Pavel, împreună c lător cu el la propoveduirea Evangheliei; că m'am suit zice la Ier salim împreună cu Varnava, împreună luând și pre Tit“ (Gal. II, Aceasta se vede și la cap. I al ceii a doua către Cor. (stih 16, 17 și 1

CAP. I.

1. Pavel robul lui Dumnezeu și Apostolul lui Iisus Christos.

TĂLCUIRE

Cu nedeosebire scrie numirile acestea Pavel, pentru că la alte părți rob al lui Christos se numește pre sineși (Rom. I, 1) și Apostol al lui Dumnezeu, iar acum aicea se numește împotriva; fiindcă știe că nici o osebire este între Tatăl și Fiul, adecă duple ființa și firea și duple însușirile ființei și ale firei.

Duple credința aleșilor lui Dumnezeu și duple cunoștința adevărului, celui duple buna cinstire de Dumnezeu¹⁾.

De multe feluri se înțelege zicerea aceasta, sau că eu sânt Apostol spre a crede cei aleși prin mine; sau că eu m'am prost întrebuințat Apostol, nu că doar am isprăvit vre o virtute, ci pentru că a binevoit Dumnezeu ca cei aleși să creadă cuvintele mele²⁾. Drept aceea totul este al Darului lui Dumnezeu, că a

¹⁾ Câte patru pricinele le arată aicea Apostolul duple Coresie, cât de mare, ce fel e credința și cunoștința adevărului, sfârșitul, care e nădejdea vieții veșnice (stih 11), pricina făcătoare, care este Dumnezeu: „Care o a profăgăduit neminciunosul Dumnezeu mai înainte de veșnici ani“ și pricina cea osebită, care este cea încredințată lui Pavel, adecă învățătura și Evanghelia; și a arătat cuvântul acesta întru propoveduire, care s'a încredințat mie“ (stih 3).

²⁾ Iar aleși, zice Coresie, s'au făcut prin credință, fiindcă credința este ca o așezare și pregătire prin carea se pricinuește dreptatea nouă, și darul este adecă ca întâia întâlnire, iar credința este organ și așezare întâia spre a lua cineva darul. Și așa darul se face întâia dreptate, cu care se face omul drept din păcătoși; iar dragostea și nădejdea și pocăința și celelalte fapte bune sânt a doua dreptate prin care omul cel drept, prin dar și prin credință lucrează faptele dreptății cele iubite de Dumnezeu. Credința însă este așezarea cea de nevoie, care îndreptează pre cel păcătos, fiindcă darul acesteea vine la noi. Și pentru aceasta Pavel, acesteea îi dă dreptate, ca începutului și rădăcinei și temeliei așezărilor celorlalte, și că prin Christos și nu prin fapte ne-am îndreptat.

încredințat mie vrednicia Apostolului și nu căci eu am fost vrednic, am luat vrednicia aceasta, ci pentru cei aleși. Apoi pentru ca să arate, că și noi se cuvine să proaducem oarecare a noastră virtute la darurile lui Dumnezeu, după urmare zice: și după cunoștința adevărului, adecă pentrucă eu am cunoscut adevărul bunei cinstirii de Dumnezeu, pentru aceasta mi s'a încredințat apostoleasca vrednicie; sau mai bine a zice nici cunoștința adevărului este a mea, ci și al acesteea pricinitorul este Dumnezeu, pentrucă noi mai înainte cunoscându-ne de Dumnezeu, așa cunoaștem și noi pre Dumnezeu, precum și aiurea o zice acestaș Pavel: «Iar acum cunoscând pre Dumnezeu, sau mai bine cunoscându-ne de Dumnezeu» (Gal. IV, 9). Sau aicea înțelege Pavel după credința celor aleși, adecă după cum au crezut ceilalți aleși, așa am crezut și eu și am cunoscut adevărul; spre osebire însă a Legei Vechi, a zis însă adevărul; fiindcă legea nu eră adevăr, dar nici minciună, ci eră chip și umbră a adevărului, adecă a Darului Evangheliei. Zicând însă și aleși pre hristiani darului, oboară pre Evrei, cei ce erau în lege, căci deși cei ce păziau legea într'o vreme erau aleși, dar acum nu sânt. Vezi însă că mai întâi e credința și apoi din credință se naște cunoștința adevărului și nu din silogismuri: «Că de nu veți crede, zice, nici nu veți înțelege» (Is. VI, 9). Zicând însă al adevărului celui după buna cinstire de Dumnezeu; căci și întru lucrurile cele lumești este cunoștința adevărată; precum de pildă unul are cunoștință adevărată de meșteșugul lucrării pământului; iar altul de al teslăriei altul de al cusătoriei și altul de alt meșteșug. Dar Apostolul Pavel nu vorovește aicea pentru cunoștința cea de acest-fel, ci pentru cea adevărată a bunei cinstiri de Dumnezeu.

2. Intru nădejdea vieții veșnice.

După ce a spus Apostolul câte faceri de bine a făcut nouă Dumnezeu în viața aceasta, dăruind credința celor aleși și cunoștința adevărului bunei cinstiri de Dumnezeu, acum aicea spune și câte faceri de bine are să ne dea nouă și viitoarea viață. Pentrucă cu adevărat și această cunoștință a adevărului, care o a dăruit nouă Dumnezeu, este o prea mare facere de bine, fiindcă prin aceasta ne-am slobozit de rătăcirea minciunei și a păgânătăței; dar însă Dumnezeu, bogat fiind, nu s'a îndestulat numai a da nouă această facere de bine ci pentru plata cunoștinței ceii de acest-fel, da nouă și viața cea veșnică în viitorime; căci pentrucă l'am cunoscut pre el, pentru aceasta zice, și nădăduim să dobândim viața veșnică. Vezi, o cetito-

rule, cum că îndată dela începutul scrisorii, numără Apostolul facerile de bine ale lui Dumnezeu? Ca și pre însuși episcopul Tit, mult mai vărtos, pre ucenicii și păstoria lui, îi face mai osârdnici, spre a se arăta bine plăcuți făcătorului lor de bine? Zicând însă Pavel aceasta: «Întru nădejdea vieței veșnice» cutremură și oboară pre cele legiuite ale Evreilor; pentru că ei nădăjduiau de plata ostenelei lor, numai pre viața aceasta, și singură viața aceasta și bunătățile ei cele vremelnice, adecă buna norocire bogăția, multă naștere de copii și celelalte, nu viața cea veșnică și bunătățile cele pururea vecuitoare.

Care o a făgăduit neminciunosul Dumnezeu mai înainte de ani veșnici.

Dacă Dumnezeu e neminciunos și adevărat, negreșit va da după moarte și viața aceea și bunătățile, care le-a făgăduit. Din început însă a prohotărât Dumnezeu, ca să dea nouă viața aceasta și bunătățile; și nu că mai întâi adecă nu voiă a le da, iar în urmă căindu-se și schimbându-și socotința a voit a le da; că departe este dela Dumnezeu schimbarea socotinței și a căinței; nici căci Evreii au alergat la credință și nu a voit bunătățile acestea veșnice, pentru aceasta adecă le-ar fi dat Dumnezeu nouă neamurilor celor ce am crezut; și din început și mai înainte de veacuri așa eră închipuit în dumnezeu este începătoare ideea lui Dumnezeu, ca să se dea și așa Dumnezeu ne-a iubit pre noi¹⁾; iar dovada evgheniei noastre a hristianilor este, că ne-am iubit mai înainte de veacuri și din început de Dumnezeu.

3. Și a arătat în însușite vremi cuvântul său întru propoveduire.

Pentru a nu zice cineva și pentru ce a întârziat vremea Dumnezeu și nu a dat îndată bunătățile acelea, ce le avea hotărâte mai înainte de ani veșnici? Pentru aceasta Pavel aicea zice, că nu le-a dat Dumnezeu pentru iconomie și pentru ca să facă darea bunătăților celor prohotărâte în vremea cuviincioasă; fiindcă sf. Scriptură vreme obișnuște a numi pre buna vreme și pre cea cuvenită și potrivită vreme, precum zice David: «Vreme este (adecă bună vreme și potrivită vreme este) a face Domnului» (Psalm CXVIII, 125). Și Solomon: «Vreme este a tot lucrului» (Ecclisiast. III, 1). Deci a arătat Dumnezeu viața această veșnică și însăși bunătățile întru însuși vre-

¹⁾ Vezi și tâlc. și suptînsemnarea stih 10, a capului I, a ceii a doua către Timotei.

mile lor, adecă întru cele potrivite și îndatorite. Nu a zis însă Pavel, că a arătat Dumnezeu viața, care o a făgăduit mai înainte de veacuri, ci cuvântul său, adecă Evanghelia¹⁾. Dar cum și cu ce chip? Întru propoveduire, adecă arătat și cu îndrăznilă în auzul tuturor; căci precum cel ce propoveduește porunca împăratului, nici adauge, nici scade vre un cuvânt dintr'însa, cu asemenea chip și noi Apostolii, cei ce propoveduim Evanghelia lui Dumnezeu, nici adăugim ceva, nici scădem dintr'însa, ci cele ce ni s'a poruncit, singure acelea le propoveduim însă acestea cu îndrăznilă, spre auzul tuturor, precum și Christos a poruncit nouă, zicând: «Ceea ce auziți la urechi propoveduiți pre acoperemântul caselor» (Mat. X, 27); arătând cu zicerea *propoveduiți* și cu locul *acoperemântul caselor*, propoveduirea cea îmbrățișitoare și cu îndrăznilă a Evangheliei. Vezi însă, o cetitorule (că precum am zis) urmarea și șirul cuvântului cercă să zică Pavel că o a arătat în însușite vremi, viața acea veșnică adecă; însă nu a zis așa, ci a zis că a arătat cuvântul său. Și dupleuviință pentru că Evanghelia, care este cuvânt al lui Dumnezeu toate bunătățile și dăruirile le cuprinde, atât acelea ce s'a dat nouă dela Dumnezeu în viața aceasta, adecă credința, buna cinstire de Dumnezeu, adevărul și celelalte; cât și acelea ce are să le dea nouă, în viitorime, adecă în viața cea veșnică. Oare-care însă *cuvânt* a înțeles pre Fiul lui Dumnezeu²⁾.

Carele mi s'a încredințat mie, dupleuviință porunca Mântuitorului nostru Dumnezeu.

Propoveduirea aceasta a Evangheliei, zice, mi s'a încredințat mie. Și fiindcă mi s'a încredințat, nu se cuvine a socoti lucru nevrednic a lui Dumnezeu, căci o a încredințat mie, nici a mă moleși și a mă lenevi sau a mă mâhni, pentru ceea ce mi s'a încredințat. Și nu numai prost mi s'a încredințat, ci și dupleuviință porunca lui Dumnezeu, adecă și fără se voesc sânt silit să propoveduesc și să lucrez lucrul, ci mi s'a încredințat. Pentru aceasta și aiurea zicea: «Că de bine vestesc, nu este mie laudă, că silă e pusă asupra mea» (I Cor. IX, 17). Căci din

¹⁾ Icumenie însă *cuvânt* tâlcuește pre Christos, zicând așa: Căci cuvântul acesta, adecă Christos, este și viață și dătător de viață; pentru aceasta zicând că a făgăduit viață nu a adaus încă și o a arătat în vremi însușite, viața care o a făgăduit, ci cuvântul său a zis prin propoveduire, ca prin cuvântul său (adecă prin Christos) a vieței aceia pincinuitor fiind Christos și dătător.

²⁾ Din aceasta dar a luat Icumenie, ceea ce mai înainte a zis,

faptele ce le face hristianul, altele le face din porunca lui Dumnezeu, iar altele numai dupre îndemnare și sfătuire; precum de pildă: porunca lui Dumnezeu este, a se împacă hristianul cu fratele său: «Mergi, zice, împacă-te cu fratele tău» (Mat. V, 25); căci cel ce nu se împacă, se muncește; iar îndemnare numai și sfătuire este a vinde cineva toate averile sale, precum a zis Domnul tânărului aceluia: «Vindeți toate averile tale și le da săracilor» (Mat. IX, 21); și a păzi feciorie și a nu se căsători: «Cela ce poate, zice, (adecă cela ce voește lucrătorește) a încăpea, încapă» (Mat. XIX, 12). Pentru că cel ce nu le face acestea nu se muncește¹⁾. Deci mie, zice Pavel mi s'a încredințat Evanghelia cu porunca lui Dumnezeu, ca de nevoie să o propoveduesc adecă, căci de nu o voi propovedui, vai de mine: «Că vai va fi mie, de nu o voi binevesti» (I Cor. IX, 16). Și acesta nu e lucru al iubirei mele de slavă, ci de nevoie și de silă; și a cui e porunca aceasta ce s'a dat mie? Este a Mântuitorului Dumnezeu; căci de vreme ce Dumnezeu, cel ce voește a se mântui toți oamenii, aceasta a poruncit mie, cum se poate eu a nu sluji la o dumnezeiască poruncă ca aceasta și la un lucru ca acesta mântuitor?

4. Lui Tit adevăratului fiu.

Fiindcă e cu puțință a fi cineva fiu, a nu fi însă tot o dată și adevărat, precum de pildă e hristianul acela, carele curvește sau să lăcomești la averii, sau alte păcate face, carele fiindcă s'a născut a doua oară prin botez, este fiu al lui Dumnezeu, iar fiindcă păcătuește, nu e adevărat, nici vrednic de cerescul Părinte, pentru că își face alt părinte cu proalegerea sa, pre diavolul cel dintru adânc și faptele. Pentru aceasta, zic, Pavel numește aicea pre Tit, fiu și adevărat pentru virtutea și vrednicia sa. Un titlu ca acesta da Pavel și lui Timotei, zicând: «Lui Timotei, adevăratului fiu întru credință» (I Timot. I, 2).

Dupre obșteasca credință.

Fiindcă mai sus a numit Apostolul pre Tit fiu al său și a luat rânduială de tată către dânsul, pentru aceasta aicea împuținează cinstca aceasta și se pogoară pre sineși zicând: că eu nu am ceva mai mult decât tine dupre credință; căci credința este obștească la amândoi noi și prin această și tu asemenea te-ai născut din sf. Botez și eu; iar dacă dupre credință Pavel este asemenea cu Tit, pentru ce pricină mai sus l'a

¹⁾ Iar cum că este porunca, a-și vinde cineva averile sale, vezi la stih II al cap. IV, al ceii I către Tesalonicheni și suprinsemnarea de acolo; vezi încă și la stih 9 al cap. IV al ceii I către Timotei.

numit fiu al său? Răspundem că aceasta a zis întâi pentru ca să arate iubirea și dragostea, ce aveă Pavel către Tit și alta pentrucă Pavel a botezat pre Tit¹⁾. Și fiindcă eră întru amândoi aceastași credință obștească, după aceasta erau frați între sineși Pavel și Tit, iar fiindcă Pavel a botezat pre Tit, după aceasta Pavel eră părinte duhovnicesc lui Tit, iar zicerea după obșteasca credință însemnează pre frățimea ce se află întru toți credincioșii hristiani²⁾.

Har, milă, pace dela Dumnezeu Părintele și dela Domnul Iisus Christos, Mântuitorul nostru.

Și cu cuvântul acesta, ce zice aicea Pavel dela Dumnezeu Părintele, arată aceeași frățime care o a zis și mai sus; și cu aceasta îndeamnă pre Tit să-și aducă aminte al cui fiu este, adecă a lui Dumnezeu. Și vezi, o cetitorule, că darul și pacea lui Dumnezeu, carele roagă Pavel hristianilor norodnici și celor de rând întru toate trimiterile sale, însuși acestea le roagă și pentru Tit episcopul și învățătorul, de vreme ce și el are trebuință mai multă de darul și pacea lui Dumnezeu, decât norodnicii cei de obște, de dar adecă, pentrucă el poartă greutatea tuturor hristianilor, iar de pace, pentrucă el totdeauna se află în nenumărate turburări și răsboaie. Și a adaus mai mult și mila (care în alte trimiteri, nu o scrie la început, fără numai într'amândouă cele către Timotei și întru aceasta), pentrucă episcopul și învățătorul are trebuință de mila lui Dumnezeu mai mult decât norodnicii fiindcă se face vinovat de

¹⁾ A botezat Pavel pre Tit, Elin fiind, precum însuși Pavel zice: „Cini Tit, cel ce eră împreună cu mine, Elin fiind, a fost silit a se tăia împrejur“ (Gal. II, 3). Poate însă și pentrucă Pavel a născut a doua oară pre Tit, prin Evanghelie și propoveduire și învățătura credinței ceii întru Christos, pentru aceasta îl numește fiu al său, precum și către Cor. scria zicând: „Că în Christos Iisus prin Evanghelie eu v'am născut pre voi“ (I Cor.).

²⁾ Iar Teodorit așa tâlcuește zicerea aceasta zicând: „Fireasca naștere nu are trebuință de înduplecarea celui ce se naște; iar a credinței naștere are trebuință și cere învoirea și conglausuirea și a născătorului și a celui ce se naște; că deși crede curat și adevărat cel ce propoveduește iar cel ce aude nu ar primi cu credință învățăturile, nu poate fi adevărat fiu al celui ce propoveduește, că de voe e rudirea cea ca aceasta. Deci zicerea adevăratului fiu însemnează pre obșteasca credință și fapta bună a fericitului Tit; că împărțășindu-se el de credință cu Apostolul, s'a încrednicit a-l numi pre el tatăși părinte.

multe păcate¹⁾; căci o faptă bună adecă rădică pe episcop la cer, și iarăși un păcat îl coboară la iad²⁾.

5. Pentru aceasta te-am lăsat în Crit, ca lipsurile să le îndreptezi.

Precum întru o casă alt slujitor face o slujbă, iar altul face pre cealaltă, cu un chip ca acesta și Apostolii Domnului, aflându-se în toată lumea, altul a luat o parte și o eparhie dintr'însa și o ocârmuiă, iar altul alta și toți împreună lucrau și ocârmuiau purtarea de grijă a lumii. Deci aceasta arată și a-icea Pavel, cu cuvântul ce zice către Tit, că te-am lăsat în Crit; fiindcă eu, zice, am mers la altă parte și eparhie, ca să ocârmuesc și pre aceia. Vezi însă, iubitule, că nu se rușinează Pavel a scrie așa ucenicului său, că te-am lăsat în Crit, pentru ca să îndreptezi cele de mine lăsate; fiindcă privi la obștescul câștig și folos al hristianilor și nu la cinstea și slava sa; căci cinstea adecă ar fi fost a lui Pavel a nu lăsa lipsuri în Crit; însă mai mult prețuind obștescul folosul hristianilor a mers și în alte locuri, care aveau trebuință mai multă de înfațișarea sa. Vezi însă și aceasta, cum că lucrările acelea, cari aveau lupte și ostenele, precum a fost mai întâi a propoveduî în Crit cuvântul Evangheliei și a face pre necredincioșii Criteni, credincioși hristiani, a alerga din loc în loc și din ostrov în ostrov și a propoveduî la neamuri selbatice Evanghelia lui Chri-

¹⁾ Dar pentrue se face vinovat? O scrie auritul condeii lui Ioan: „Căci ca să lași toate celelalte, care se întâmplă în fiește-care zi, de se întâmplă cândva vre un episcop, sau pentru prietenie sau pentru altă oare-care pricină a se rădică nevrednic la episcopie și a i se da stăpânirea unei mari cetăți; vezi decât foc se face pre sineși vinovat, că nu numai pentru sufletele cele ce pier (că le perde pre ele, necvlavist), ci și pentru toate cele ce se fac; de aceea însuși episcopul va da seama, ca cel ce se află în rânduială de prost nevlavist fiind, se va pedepsi, cu mult mai vârtos începătorul se va pedepsi pentru toți acei ce se stăpânesc de dânsul și păcătuiesc și pentru un întreg norod va fi vinovat“.

²⁾ Și Hrisostom încă o zice aceasta: „De ajuns este și o ispravă a Episcopiei a suî la cer și o greșială a băgă în Gheena.... Pentru aceasta mie îmi vine a mă miră de cei ce poftesc o greutate ca aceasta; ticăloase și ticăite omule, nu vezi ce poftesti? Despre sineși de ai fi și curat și neînsemnat de ai greși cât de multe, pentru un singur suflet ai să dai seamă și pentru singur acela te vei munci; iar când te vei rădică la începătoria aceasta, gândește-te de pentru câte capete vei fi vinovat de pedeapsă; că ascultă pre Pavel zicând: „Ascultați pre povățuitorii voștri și supuneți-vă lor, că ei priveghează pentru sufletele voastre, ca unii, ce au să dea cuvânt pentru voi“ (Evrei XIII, 17; Vor. I la aceasta).

stos; acestea lucrări, zic, ostenicioase, le isprăviă însuși de trei ori fericitul Pavel; iar cele ce aveau cinste și slavă și lesnire precum erau hirotoniile episcopilor și a celorlalți de tagma ieraticască, aceștea le-au lăsat ucenicului său lui Tit să le lucreze.

Și să așezi prin cetăți prezbiteri, precum eu am poruncit ție.

Prezbiteri, aicea înțelege pre episcopi, precum am zis și aiurea, după Hrisostom și Teofilact și Teodorit, fiindcă mai jos zice: «Trebuie însă episcopul a fi neprihănit» (stih 7)¹⁾; iar prin cetăți zice, să hirotonisești episcop, după hotărârile și legile, ce eu am dat ție; fiindcă nu voiă Pavel să aibă unul singur purtarea de grijă a tuturor cetăților, ci fiește-care cetate a Critului să aibă un episcop și păstor, iar preoți mulți pentru că cu acest chip și osteniala episcopului e mai ușoară și purtarea a hristianilor celor ce se păstoresc se face mai amărunită și mai folositoare de suflet.

6. De este cineva neprihănit.

Adecă pre acela, zice, să-l hirotonești episcop, o Tite, care are viață slobodă de prihană și pre carele nu-l poate cineva a-l învinovăți despre vre un lucru, pentru că de va fi lumina întunerec: «Cât va fi întunerecul? Precum zice Domnul» (Mat. VI, 23). Adecă de va avea episcopul viață prihănită, cum poate a îndreptă pre norodnici și pre cei de rând? Au pus însă mai întâi nevinovăția, ca pre un lucru mai preste tot cuprinzător și care ține pre celelalte, cele zise mai jos, după Icumenie²⁾.

¹⁾ Vezi despre aceasta la cap. I stih 1 al ceii către Filipiseni, adecă la zicerea: „Impună cu episcopii și cu diaconii“.

²⁾ Pentru aceasta și dumnezeescul Chiril al Alexandriei în cuv. cel despre Iulian cartea XVII zice așa: Trebuie stătătorul înainte a se îndeletnici și a se iscusî întru viață neprihănită și nimica a avea neiscusit din cele plăcute lui Dumnezeu“. Și iarăși acestaș zice: „Celor ce se sortesc a povățui și cari stau ca în mijloc, și decât ceilalți mai arătați de toată nevoea este a fi împodobiți cu frumuseța buneii viețuirii și a se iscusî în viața aleasă cu adevărat, în cât a se face ei și închipuire și pildă celor de sub mâna lui, văzând adecă vederat că nimic este întru dânsul, sau de iubirea de slavă, ci pentru folosul și pentru pricina celorlalți silindu-se a face lucrările lor. Că pururea oare-cum viața celor ce sânt în mijloc și însemnați de către toți, se judecă și se cercetează și de se află neprihănită nu este nefolositoare întrebuințarea celor ce îl văd pre el; iar de e îndepărtat de cuviință și de cade întru cele neertate, nu va fi spre binele oare-căroră, ci mai mult spre vătămare și pagubă, căci dacă nu știe a umblă drept și a petrece viața sa frumos pedagogul, care folos va fi dela dânsul celor ce se pedagogisesc de dânsul?“

Bărbat al unei femei.

Pentru două pricini zice Pavel a fi episcopul bărbat al unei singure femei, întâi pentru ca să astupe gurile ereticilor, cari clevetesc nunta; de vreme ce priimind Apostolul la episcopie pre cel de o nuntă, arată că nunta e atâta de cinstită în cât cel ce o are, poate a se rădică la înaltul scaunul arhieriei; iar alta încă, pentru ca să învețe pre cei neastâmpărați și înverșunați; pentru aceasta zice, că episcopul să aibă numai o singură femeie, căci cel ce se află însurat, de va văduvi și nepăzind dragostea și credința femeii sale, celei ce a murit, de va luă o a doua femeie, unul ca acela făcându-se episcop, cum va putea purtă de grijă bine pentru biserica lui Dumnezeu? Că nepotrivit e un lucru ca acesta; apoi episcopul se cuvine a fi fără vinovăție, precum a zis mai sus Pavel, iar cel a doua oară însurat nu e fără vinovăție; că are vinovăție pre a doua nuntă, măcar deși legile cele din afară ale împăraților nu opresc a se căsători cineva a doua oară¹⁾. Vezi și stihul al 2-lea al cap. III, al ceii întâi către Timotei.

Fii având credincioși, nu în prihană de desfrânare sau nesupuși.

Cel ce urmează, zice, a se face episcop, se cuvine a nu a-

¹⁾ Că zice Hrisostom: „Că știți, toți știți, că deși nu s'a oprit de către legi nunta a doua, însă multe pricini are de prihănire“ (Vor. II-a la aceasta). Insemnează însă cum că nu se împotrivesc rânduiri acestea a Apostolului, nici canonului al V-lea, al Apostolilor, canon. XII al sfântului icumenicului al șaselea sobor, care rânduește a nu aveă femei arhieriei, fiindcă dumnezeieștii Apostoli, ertând a aveă femei arhieriei, nu numai aceasta a făcut, ci și s'a compogorât la neputința celor din vremea aceea și la obiceiurile Evreilor și ale neamurilor, fiindcă arhieriei Evreilor și ai neamurilor aveau femei, de aceea dumnezeescul Hrisost. la vor. a doua la Iov, tâlcuind apostoleasca această zicere a lui Pavel, zice: „Așează episcop, de este cineva neprihănit bărbat al unei femei (adecă nu că doar aceasta o a legiuit, ci căci s'a compogorât pentru amăgirea ce urmă)“. Iar icumenic al șaselea sobor văzând biserica că sporise și că înfloriă petrecerea hristianilor întru fapta bună, au canonicit să înfloriască și petrecerea arhieriei, cu neînșurare și întreagă înțelepciune. Căci iarăși zice dumnezeescul Hrisost. zicerea de mai sus a lui Pavel, tâlcuindu-o cum că, numai atunci a ertat Pavel nunta, pentru că știă, cum că când va înflori în urmă buna cinstire de Dumnezeu însuși firea de sineși mai bine va alege bunătatea nenuntirei și al fecioriei și alegerea se va face de cei mai buni adecă de cei neînșurați și feciorelnici arhieriei. Dar însă și apostolescul canon al XXVI, iartă să ia cliros și cei neînșurați; iar clirici obștește se numesc toți și arhieriei și preoți și diaconi. Vezi și supținsemnarea canon XII al icumenicului sinod al VI-lea, pentru care pricină a oprit a nu fi înșurați arhieriei.

veă fi nesupuși și nepedepsiți; căci cel ce nu pedepsește pe fiii săi, cum va puteă pedepsi (adecă a învăța bunele moraluri) și a înțelepți pe alții? Că nepotrivit lucru e acesta; că arătat e, că de ar fi pedepsit acesta bine și cu purtare de grijă pe fiii săi, negreșit aceia nu s'ar fi făcut nesupuși, fiindcă răutatea și nesupunerea nu este firească la fii, pentru a birui pe învățătura și purtarea de grijă a născătorilor lor, ci se naște din nepedepsire; și nu a zis prost a nu fi neînfrânați fiii celui ce urmează a se face episcop, ci nici a aveă cât de puțin vreo prihană că sânt neînfrânați, nici a aveă nume rău între oameni vezi și stihul 4 al cap. III al ceii întâi către Timotei.

7. Se cuvine însă episcopul a fi neprihănit, ca un iconom al lui Dumnezeu.

Episcopul, zice, se cuvine a fi fără vinovăție și neprihănit, fiindcă e iconom a lui Dumnezeu. Dar cum va fi fără vinovăție de vreme ce are fii nepedepsiți? Că Dumnezeu a pus pe episcopi asupra stătători (adecă epistați) și iconomi în casa sa adecă în biserica sa și el ține locul lui Dumnezeu într'însa. Deci se cuvine a fi despre toate părțile desăvârșit și amărunit. Vezi și stih 2 al cap. III al I-a către Timotei.

Nu obraznic.

Boerii cei din afară și lumești stăpânesc pe oameni, fără a voi oamenii, pentru aceasta și întrebunțează obraznicia, adecă voea lor; iar episcopul, fiindcă stăpânește pe hristiani cu voea lor, pentru aceasta dator este a nu fi obraznic, în cât să facă lucrurile sale cu samavolnicie (adecă de singură voea sa și sfatul și socotința); fiindcă aceasta e însușirea tiranilor și nu a episcopilor.

Nu mânios.

Cel samavolnic acela e și mânios, căci mânia și urgia urmează numai decât samavolniciei; de nevoe dar numai decât se cuvine a fi departe de mânie, cel ce are să se facă episcop căci cum va învăța episcopul pe ceilalți să-și biruiască patima mâniei, când însuși se biruește de aceasta? «Că, doftore, zice, vindecă-te pre sineți» (Luca IV, 23)¹⁾.

Ne ocărători.

Adecă cel ce urmează a se face episcop se cuvine, zice, a nu fi ocarnic (sau și bețiv dupre Teodorit); pentrucă ce trebuiește a ocări episcopul pre cei nesupuși și cari greșesc? El

¹⁾ De aceasta a zis Mar. Atanasie: „Se cuvine slujitorul bisericei către toți a fi fără de mânie, și nu a înfruntă, ci a mângâia“.

se cuvine a înfricoșă pre aceia cu judecata lui Dumnezeu și cu înfricoșarea muncii și nu a-i ocări. Vezi și stih al VII-lea al ceii I către Timotei).

Nebătaș.

Cel ce urmează a se face episcop, nu se cuvine, zice, a bate pre cineva, nici cu mâna sa, nici cu cuvintele cele aspre și amare în zădar și fără folos, nici a blestemă fără socotială și dreptate, fiindcă el este doftorul sufletelor; iară doftorul vindecă mădulările cele rănite mai ales, iar nu le lovește, ca să le răniască. Vezi și stih 3 al cap. VIII al ceii I către Timotei.

Nu mârșav câștigător.

Adecă episcopul se cuvine a aveă mare defăimare asupra banilor, căci tot câștigul, ori drept de este, mârșav însă se socotește la episcop. Vezi iarăși la Timotei cele de mai sus.

8. Iubitori de străini.

Episcopul se cuvine, zice, nu numai a nu câștigă dela alții ci și ale sale se cuvine a le dă fraților celor streini. Și vezi iarăși la Timotei.

Iubitor de bine.

Iubitor de bine numește aicea Pavel pre cel blând, pre cel măsuratic, pre cel ce nu zavistuește bunătățile altora.

Intreg înțelept.

Adecă curat de trupeștile patimi.

Drept.

Adecă episcopul se cuvine a fi drept către oameni, adecă neluători de față și necăutător de obraz. Vezi stih 21, al cap. V al ceii întâia către Timotei.

Cuvios.

Episcopul, zice, se cuvine a fi evlavisit la cele dumnezezești și a nu lăsă nici una din cele ce sânt datornice lui Dumnezeu.

Infrânat.

Episcopul, zice, se cuvine a fi infrânat, nu numai întru mâncări, ci și la limbă și cu mânilor și ași stăpâni ochii săi, cei nestâmpărați și neînfrânați, că acestea sânt înfrânarea cea chiar.

9. Țiindu-se de cuvântul cel credincios al învățătorei.

Adecă episcopul se cuvine a purtă grijă pentru învățătura norodului și aceasta se cuvine a o aveă lucru de totdeauna; iar cuvânt credincios numește Pavel ori pre cel adevărat, sau pre cel ce se predanisește pentru credință și nu prin siloghis-muri și dovezi omenești. Pentru aceasta dar a zis, ca să se ție episcopul de cuvântul cel credincios al învățătorei, pentru

ca să arate cu zicerea aceasta, că și fără înțelepciunea cea din afară poate să învețe, fiindcă el nu are trebuință de a avea șir de graiuri și bună limbuție ritoricească, ci a avea iscusi-rea sfințelor Scripturi și puteri de noime duhovnicești; că din acestea se îndreptează în cale și se alcătuește și înduplecă pre hristianii învățătura, precum și învățătura a însuși lui Pavel acestuia, din acestea eră alcătuită și pentru aceasta înduplecă pre ascultători. Vezi și stih 2 al cap. III al ceii I către Timotei.

Ca puternic să fii și a mângăia întru învățătura cea sănătoasă și a înfruntă pre cei ce zic împotrivă.

Adecă, pentru a fi episcopul puternic, tot o dată și a întări pre hristianii credinței sale și a înfruntă și a astupă gurile vrășmașilor și a potrivnicilor credinței; căci cel ce nu e puternic, nici a stă împotriva vrășmașilor credinței și a' i face pre ei să supue ascultării lui Christos toată înțelegerea lor, nici a întări și a învăță pre hristianii credinței sale, acela nu e adevărat episcop, ci minciun-episcop. Căci celelalte fapte bune ale episcopului, pre care le înșiră mai sus Pavel, acelea, zic, poate a le află cineva și la hristianii norodnici, supuși episcopului, adecă iubirea de străini, înfrânarea, întreaga înțelepciune și celelalte; iar a învăță, aceasta e aceea ce haracterisește dintre toate pre episcopul¹⁾.

10. Că sânt mulți nesupuși, grăitori în zădar și amăgitori de minte.

Aicea spune Pavel mai întâi pre rădăcina tuturor relelor, pre nesupunere și apoi celelalte; pentrucă cel ce e nesupus și nu voește a se supune altora, ci sare cu pornire spre a supune pre alții, acela e potrivit îndeșert cuvântător și rătăcit cu mintea, pentrucă nu a suferit a se supune învățătorilor și a se învăță dela dânșii vre o dreaptă și sănătoasă învățătură. Pentru aceasta înzadar vorovește numai și se amăgește și pre sineși și pre ceilalți.

Și mai ales cei din tăerea împrejur.

Unii ca aceștia, zice, nesupuși și îndeșert grăitori sânt mai

¹⁾ De aceasta și Dionisie al Alexandriei zice: Către cei nesupuși și spurcați din cele din afară din obșteștile înțelegeri și cugetări, vom face apucăturile cuvintelor, iar către înșine noi și către cei de o cugetare, ne vom ispiti a-i întări din dumnezeuștile cuvinte. Inșă cum că episcopul și de obște flește-carele învățător se cuvine ca și prin viață și prin faptele cele bune ale sale să învețe, vezi supținsemnarea zicerei: „Cela ce înveți pre altul, pre sineți nu te înveți?“ (Rom. II, 21).

aleși și mai cu deosebire hristiani, cei ce din Evrei au crezut; pentru că după ce au crezut în Christos, nu au lăsat proțiile și iubirea de începătorie. De aceea și Domnul ocărându-i pre ei zicea: «Că iubesc șederea mai sus la cine și întâele șederi întru adunări și orațiile prin târguri» (Mat. XXIII, 6).

11. Căroră trebue a le astupă gura.

Hristianilor, zice, celor din Evrei nesupuși, o Tite, se cuvine să le astupi gura, adecă atât de tare să-i înfrunzezi, în cât să închizi gurile lor; dar ar zice cineva: și ce dobândă și folos are a se pricinui de îi va învăța pre ei episcopul ori preotul, iar ei vor fi nesupuși și nu se vor înduplecă cuvintelor lui? Răspundem, că lor poate nu li se va pricinui nici un folos; iar celorlalți, cari s'ar putea strică și a se vătămă de dânșii, li se face folos; iar de va tăcea episcopul și nu-i va înfruntă, va dà cuvânt înaintea lui Dumnezeu pentru vătămarea, ce vor luă alții dela dânșii. Pentru aceasta se cuvine a astupă gura unora ca acestora episcopul; iar de nu poate, nici se cuvine a se face episcop.

Carii toate casele le răstoarnă, învățând cele ce nu se cade, pentru mârșavul câștig.

Vezi, iubitul, că hristianii acești din Evrei, fiind nesupuși, împreună sânt și iubitori de argint și mârșavi câștigători, și că răsvrătesc și strică case întregi? Pentru că ei se fac tâlhari ai diavolului, prin cari tâlhari el risipește casele și bisericile lui Dumnezeu¹⁾.

12. A zis oare-carele dintru dânșii, însușit proroc a lor: Criterii pururea sânt mincinoși, hiare rele, pântece leneșe.

13. Mărturia aceasta este adevărată.

Oare-cari nu se dumeresc pentru ce Apostolul a adus aicea o mărturie dela Elini? Și pentru ce laudă mărturia aceasta și mai ales, pentru că nu este dreaptă? Asemenea se nedumeresc și carele este acela, ce a zis această mărturisire? Către care noi răspundem mai întâi, că acel ce a zis mărturia aceasta este Epimenid Critian, poetic care se trăgea din Cnosu și eră unul din cei mari și numiți înțelepți ai Elinilor și se îndeletnicia spre a respectarisî alți demoni, iar spre a se întoarce despre alți demoni se socotia de cei mai mulți că știe meșteșugul vrăjitoresc²⁾. Deci acesta văzând pre compatrioții săi Criterii, al-

¹⁾ Despre acestea dar scriă și purtătorul de Dumnezeu Ignatie zicând: „Nu vă amețiți, frații mei, stricătorii de casă, împărăția lui Dumnezeu nu vor moșteni“ (trimitere către Efeseni).

²⁾ Însemnează, că Teodorit și înțeleptul Fotie (Amfiloh. întreb. 172)

cătuind mormântul lui Die Critianului, așa supra scris fiind «Aicea zace Zan, pre carele îl numesc Dia», și văzând că-
cinstesc nu ca pre un zeu, ci ca pre un om, a râvnit pentru
zeul său și a făcut poezii lui Dia prihănitore Criterilor, zicând
aceste cuvinte: «Că mincinoșii Criteri, hiarele cele rele și pân-
tecele cele nelucrătoare, adecă lacomi de pân-tece, cari se în-
drăcesc pentru pân-tece și sânt dedați cu totul, nelucrarea lu-
ându-se de-a îndărăptul, în loc de: îngrabă și îndată; aceștia
zic, au alcătuit mormântul întru numele tău, o zeus; tu însă
nu ai murit, ci viezi totdeuna». Stihurile însă au măsura iro-
icească așa: «Criterii pururea mincinoși, rele hiare, pân-tece
leneșe... fiindcă mormântul, o împărate, al tău, Criterii l'au
cioplit; iar tu nu ai murit, ci viezi de-apururea».

Dar pentruce Pavel zice, că mărturia aceasta e adevărată
căci de e adevărată, apoi atunci urmează, că și omul Zevs
Critianul și mortul să fie nemuritor. Deci la aceasta noi a-
doua oară răspundem, cum că Pavelnu a spus pentru aceasta
adevărată mărturia, ci prost așa a luat mărturia, numai și nu
mai ca să arate, cum că Criterii și la celelalte ale lor lucrăr
și cuvinte sânt mincinoși. Și aceasta se arată pentrucă Apo-
stolul nu a pomenit nici cum acelea, ce a zis Epimenid pen-
tru Dia, ci pentru singure cuvintele cele prihănitore, ce le-
zis acela pentru Criteri. Ci poate ar zice cineva, ce trebuința
a fost de a aduce Pavel la aceasta mărturia Elinului? Răspun-
dem, că aceasta o a făcut, ca să rușineze mai mult pre Cri-
teni, fiindcă ei se prihănesc ca niște mincinoși și ca hiare și
ca lacomi de pân-tece și nu de alt cineva, ci de însuși com-
patriotul său Epimenid. Că obișnuște Apostolul a o face a
ceasta și a aduce mărturie dela Elini așa și când voroviă ci
Atinenii, a (adus) mărturie dela poeticul Arat și cele ce a zi
Arat pentru minciuno-numitul Dumnezeu Dia, acelea Apostolu-
le zice la Dumnezeu cel adevărat. Că acela după ce a zis c
măsură iroicească acestea..... «și plin este pământul, o Dia
plină și marea», atunci a adaus..... că și neam al lui sântem
arătând cu aceasta și acela, că dela Dumnezeu ne-am făcut
Aduce însă aceste mărturii dumnezeescul Apostol, ca mai mul-
să astupe gurile Elinilor, muștrându-se ei de înșiși poeticii lor
precum și la Iudei obișnuște însuși Pavel a le aduce mărtur

zic, cum că mărturia aceasta o pomeniște și poeticul Calimah, în po-
ezia sa; Teodorit însă osebit zice, cum că aceștia, dintre cari a fost Ca-
limah, cel ce a spus mărturia aceasta, nu au fost Iudei, ci din neamur
cari s'a amăgit de către cei ce crezuseră din Iudei.

nu din Evanghelii, ci dintru ale lor, adecă din lege și din proroci, ca mai mult să-i rușineze. Și ce zic de Pavel? Și însuși Dumnezeu face o compogorâre ca aceasta oamenilor și trage pre fiește-carele la cunoștința sa, din cele ce crede și-i sânt obișnuite omului, astupându-i gura cu înseși ale lui; așa a tras pre vrăjitorii astrologi (grăitorii cu stele) prin stea (Mat. II, 2). Așa a tras pre Saul prin muerea cea vrăjitoare din pân-tece și i-a astupat gura; pentrucă a crezut Saul, că ea are putere să ridice din iad sufletul prorocului Samoil (I Impăr. XVIII). Așa a astupat gura vrăjitorilor celor de alt neam din calea boilor, cari au tras lada legii, despre care singuri au pro-zis; nu doar că vrăjitorii zic adevărul, ci pentru ca să-i înfrun-teze cu înseși cuvintele lor (I Impăr. VI). Și pre vrăjitorul Va-laam așa a ertat Dumnezeu să binecuvinteze pre Israiliteni și să prorociască (Numer. XXIII, 24); pentrucă Dumnezeu obiș-nuește totdeauna a face compogorâre pentru folosul nostru. Dar s'ar nedumeri cineva, că dacă cuvintele și mărturia atât a E-linilor, cât și a vrăjitorilor și a demonilor, ajută la cunoștința lui Dumnezeu și a adevărului, pentruce Christos și însuși Pa-vel aiurea opresc pre demoni de a grăi și a mărturisi adevăr-ul? Că Christos ziceă către duhul cel necurat ce strigă ace-tea: «Știu-te pre tine cine ești, sfintul lui Dumnezeu» (Marc. I, 24). Astupăți gura și eși dintr'insul» (tij. 25). Iar Pavel pre demonul cel ce ziceă: «Acești oameni sânt slugi ale Dumne-zeului celui prea înalt» i-a zis: poruncesc ție întru numele lui Iisus Christos să eși dintr'insa» (Fapt. XVI, 17). Răspundem că pentru aceasta Christos și Pavel opriă pre demoni de a grăi, fiindcă semnele ce le făcea Christos și Pavel erau îndes-tule de a trage pre oameni la cunoștința lui Dumnezeu; iar mai ales că și Christos se propoveduî prin cuvânt pre sineși că e Fiiul lui Dumnezeu; pentru acestea dar de prisos eră mărturia demonilor și pentru aceasta Christos și Pavel astupă gura lor¹⁾.

Pentru care pricină muștră-i pre ei cu asprime.

Fiindcă Criterii, zice, cei ce din Iudei crezuseră, sau și hris-

¹⁾ Vezi și zicerea: „Că unii ca aceștia Domnului nostru Iisus Christo nu slujesc“ (Rom. XVI, 18). Zice însă la zicerea aceasta Teodorit: ci poeticul pentru mormântul lui Dia a numit pre Criterii mincinoși; iar dumnezeescul Apostol mărturia o zice adevărată, nu adevărind mitologia cea poetică, ci înfruntând pre neadeverirea socotinței Criteriilor, în loc de: bine v'a numit pre voi mincinoși, căci unii ca aceștia v'ați făcut. Că se potrivește și dintru altă parte cel numit Dia, că a murit, și aceștia înzadar zideau mormântul.

tianii, cei ce din Elinii ce se amăgiseră de aceștia sânt mincinoși adecă vicleni și fiindcă sânt ca niște hiare selbatice și fără omenie, ci și lacomi de pântece, pentru aceasta și te muștră-i pre ei cu cuvinte tari și înfruntătoare, căci pre aceștia blânda învățătură nu-i folosește; căci precum ucide și omoară cineva pre omul cel bun și cu bune moraluri de-l va înfruntă cu cuvinte grele și înfruntătoare, așa dinprotivă cel ce măgulăște pre omul fără omenie și-l sfătuește cu blândețe îl strică pentrucă cu cuvintele nu-l lasă pre el să-și cunoască răutatea sa și să se îndrepteze. Inșă aicea poruncește Pavel lui Tit, cum că se cuvine a înfruntă nu pre cei străini de credință, ci pre cei din credință¹⁾.

Ca să fie sănătoși în credință, neluând aminte la iudaiceștile basme.

Din acest cuvânt se închee cum că aceasta e sănătatea credinței: a nu băga cineva în adevărata credință vre o socoteală străină și creticească, iar a se supune vre un hristian pre sine sub Legea cea Veche, cu aceasta arată cum că nu nădăjduiești în credința lui Christos, că e îndestulă pentru a-l mântui. Și aceasta este neputință sau boală a credinței nu puțină, ci mare și înfricoșată. Dupre două chipuri însă obișnuirile Evreilor sânt basme: întâi, pentrucă acestea se săvârșesc afară de vremea lor căci în urma bunei vestirei Evanghelice sânt zădarnice și netrebnice și de prisos luările aminte ale legii; și al doilea, pentrucă este și de vătămare a luă aminte cineva la acelea. Deci, precu nu se cuvine cineva a se înduplecă mincinoaselor basme, așa nu se cuvine a se înduplecă nici evreeștilor luări aminte. Insemnează însă cum că sfintele cărți ale Scripturei vechi, bin și drept înțelegându-se, nu sânt basne. Să nu fie! Căci cur ar fi basme acelea din care noi hristianii ne învățăm adevărul Evanghelice? Ci basme sânt relele tâlmăciri ale dumnezeieștilor Scripturi și cele ce se numesc poftoriri ale rabinilor²⁾, precu

¹⁾ Insemnează, că dupre Teodorit nu este împotrivă aceasta ce zice aicea Pavel: „Muștră-i cu asprime pre aceștia, cu ceea ce zice în ce a II-a către Timotei: „Cu blândețe să pedepsiască (adecă să învețe) pre cei ce se pun împotrivă“ (II Timot. II, 25). Pentrucă acelora adecă, care încă nu au crezut în Christos, se cuvine cineva a le aduce dumnezeiasca învățătură cu blândețe și cu chip moale; iar pre acei ce au crezut și apoi fac cele împotriva credinței se cuvine a-i înfruntă cineva cu cuvinte aspre vindecătoare, pentru ca să-i vindece. Vezi și tâlcuirea zădăriei: „Intru blândețe învățând pre cei ce se pun împotriva“. Și zice rea: „De omul eretic dupre o sfătuire și a doua leapădă-te“.

²⁾ Și Domnul asemenea prihănește tâlcuirile cele de către Iudei

este talmudul și targumul. Ascultă însă ce zice și mai jos Pavel:

14. Și poruncile oamenilor, cari se întorc de către adevăr.

Vezi, iubitule, care le numește basme Pavel? Pre poruncile și predanisirile oamenilor, precum și la Isaia și în sf. Evanghelie s'a scris aceasta; că Isaia despre fața lui Dumnezeu zice: «Norodul acesta se apropie de mine cu gura lui, care și cu buzele lor mă cinstesc; iar cu inima lor departe sânt de mine; și înzadar mă cinstesc învățând porunci și învățături omenești» (Cap. XXIX, 13). Iar Domnul în Evanghelie zice: «Ați stricat porunca lui Dumnezeu pentru predanisirea voastră» (Mat. XV, 7). Iar porunci și predanisiri omenești numește aicea Pavel și pre toate cele iudaicești, iar mai ales luările aminte ale mâncărilor, precum aceasta e arătată din cuvintele acestea următoare:

15. Toate cu adevărat sânt curate celor curați; iar celor spurcați și necredincioșilor nimica e curat, ci li s'a spurcat lor și mintea și conștiința.

Drept aceea mâncările după firea lor nu sânt curate sau necurate, ci după proalegerca și socoteala celor ce le mănâncă se fac sau curate sau necurate; adecă: dacă cei ce le mănâncă sânt curați și fără de greșita socoteală și rea credință, curate se fac și ele; iar de sânt necurați oamenii cei ce le mănâncă și au greșite socotele în cugetul lor, necurate se socotesc și ele; deși mâncările acestea, ele de sineși, ca niște zidiri ale lui Dumnezeu sânt curate și bune, precum zice și Moisi: «Și a văzut Dumnezeu toate câte a făcut și iată bune erau foarte» (Fac. I, 31). Și Apostolul a zis aiurea: «Toată făptura lui Dumnezeu este bună și nimic e de lepădat, cu mulțămire luându-se» (I Timotei IV, 4). Pentru aceasta și cei ce sânt curați și bine cinstitori de Dumnezeu, pre toate mâncările le știu curate, ca pre niște făpturi ale lui Dumnezeu, ci pre singur păcatul îl știu necurat. (Iar deși zice legea pre oare-care dobitoace necurate, nu le numește însă chiar necurate, ci pentru ca să opriască dela Evrei desfătarea; pentrucă de nu le-ar fi numit așa, nu s'ar fi înduplecat Evreii a se feri de acelea, ca unii ce erau lacomi de pânțec¹⁾). Iar câți sânt necurați și ne-

relele tălmăciri ale legii, zicând: „Pentruce și voi călcați porunca lui Dumnezeu pentru predanisirile voastre?” (Mat. XV, 3).

¹⁾ Pentru care alte pricină însă socotește Scriptura necurate pre alte oare-care dobitoace, vezi la tâlcuirea stih 14, al cap. XIV al ceii către Romani.

cinstitori de Dumnezeu, aceia socotesc și mâncările necurate. Dar cum și cu ce chip le socotesc necurate? Așa adecă, precum socotesc unii ca necurați și peștii aceia, cari mănâncă oameni, sau paserile, care mănâncă baligă omenească; în cât mintea omului, cea spurcată și necurată, carea socotește unele ca acestea, aceea împreună cu necurăția sa spurcă și face necurate și pre mâncările, care firește nu sânt necurate¹⁾; precum de pildă și cel ce pătimește de boala stomahului, socotește că mâncările cele bune la gust sânt nu bune și grețoase. Asemenea și cel ce are amețelă de cap, socotește că pământul cel nemișcat și statornic se mișcă și se întoarce ca o roată, fiindcă patima și boala unora ca acestora, priimește un prepus ca acesta, că ar fi cele ce nu sânt. Acestea ce le-am zis aicea se potrivesc și la Maniheii și la Marchioniți și la cei ce se trag din aceștia, din noi arătați eretici cari se zic de către mulți Galateni; fiindcă toți aceștia nu mănâncă toate bucatele, îngrețelându-se și socotindu-le pre ele ca necurate.

16. Pre Dumnezeu mărturisesc a-l ști, iar cu faptele îl tăgăduesc, urâți fiind și nesupuși și spre tot lucrul bun netrebnici.

Vezi, o cetitorule, ce este aceea ce face pre oameni necurați și urâți? Adecă lucrarea faptelor rele și necurate. Pentru aceasta bine a zis Apostolul Iacov, că credința fără de fapte este moartă» (Cap. II, 24). Și cel ce are o credință moartă ca aceasta, dupre urmare mort este și el; iar mort fiind, este și urât și spre tot lucrul bun netrebnic²⁾.

¹⁾ Iar deși socotește cineva că trupurile cele moarte ale oamenilor, pre cari le mănâncă peștii, sau baliga cea omenească, pre care o mănâncă găinile și rățele, socotește cineva că acestea sânt necurate, și pentru aceasta dupre urmare socotește că și cele ce le mănâncă acestea sânt necurate, răspundem: 1) că firește că mâncările acestea de sineși nu sânt necurate și spurcate, ci se socotesc numai acest-fel, dupre socotința celor mulți, și 2) că deși se socotesc mâncările acestea ca necurate, însă dobitoacele cele ce le mănâncă acestea nu sânt necurate, pentrucă se prefac cu totul tot în carnea și în ființa lor, prin fireasca mistuire și deșărtare și se fac altele. Drept aceea trupurile omenești, numai sânt trupuri omenești, ci se fac carne a peștelui, aceluia ce le mănâncă și le-a mistuit, și omeneasca baligă numai este baligă, ci se face carne a paserei, aceea ce o mănâncă și o mistuiți.

²⁾ Pentru aceasta zice și dumnezeescul Hrisost. (în vor. III la Ana cum că nu este un chip de tăgăduire, ci multe și osebite, care Pave însemnându-le zicea: „Pre Dumnezeu îl mărturisesc că-l știu, iar cu faptele îl tăgăduesc sau se leapădă de el“. Și iarăși: „Iar dacă cineva de ai săi și mai ales de casnicii săi nupoartă grijă, de credință s'a lepă

CAP. II.

1. Tu însă vorovește cele ce se cuvin sănătoasei învățături.

De sânt supuși, zice, cei de mai sus numiți răi cugetători și netrebnci, tu însă, o Tite, fă-ți datoria ta și nu tăciă, ci grăește și învață dogmele și socotelele cele sănătoase și drepte măcar deși aceia nu le priimesc.

2. Presviterii se cuvine a fi treji.

Presviteri aicea înțelege pre cei bătrâni, și fiindcă bătrânețta este o meteahnă firească a fi oamenii bătrâni și cu anevoe mișcați și uitători, pentru aceasta tu, o Tite, învață pre bătrâni să fie treji, adecă deștepți și lăutori aminte și ageri cu mintea.

Cucernici, întregi înțelepți.

Intregi înțelepți numește Pavel nu pre cei ce păzesc întreaga înțelepciune despre patimile cele trupești, ci pre cei înțelepți și bine cunoscători de a-și avea mințile întregi, fiindcă sânt oare-cari bătrâni, cari defaimă și se nebunesc, alții adecă de vinul ce-l beau, iar alții de împuținarea de suflet, în cât se fac ca niște prunci și copii. Pentru aceasta și o paremie se zice pentru aceștia că «bătrânii iarăși copilăresc»; fiindcă nu eră de urmare a zice Pavel, ca bătrânii să păziască întreaga înțelepciune, despre patimile cele trupești, dupre Icumenie, fiindcă patimile cele trupești firește lipsesc dela bătrâni, pentru lipsirea ferbințelei ceii înlăuntru înființate, și cu anevoe se poate află cineva bătrân și curvar, precum a zis Sirah: «Trei lucruri le-a urât sufletul meu și foarte am urât viața lor: pre săracul mândru, pre bogatul mincinos și pre bătrânul preacurvar, împuținat fiind de minte» (Sir. XXV, 2).

Sănătoși în credință, în dragoste și în răbdare.

Invață, zice, o Tite, pre bătrâni să aibă credință dreaptă și sănătoasă, să aibă dragoste și mai ales răbdare, căci răbdarea este porunca cea mai potrivită și mai de nevoe bătrânilor, ei sânt îndărătnici și pentru puțin lucru se mânie și se întristează.

3. Așijderea presviterele să fie în așezare sfințit cuvincioasă.

dat și este mai rău decât un necredincios" (I Timot. V). Și iarăși: „Fugi de lăcomia de averi care e idolo-slujire" (Col. III, V). Drept aceea și canon XLV al Mar. Vasileie rânduește, că ori-carele hristian cu fapta sa ocărește pre Christos, nimic se folosește din singura numire a hristianismului, zicând: „Dacă cineva luând numele hristianismului, ocărește pre Christos, nimic se folosește pre sineși din numire".

Presvitere numește aicea Pavel pre bătrâne, care și din însuși chipul cel din afară și din purtare se cuvine a se arată cucernice, bine regulate și împodobite¹⁾. Unii însă zic, că presvitere înțelege aicea Pavel pre diaconițele bisericei pre care cu îndatorire le cere Apostolul a fi de sfințită cuviință și din înseși îmbrăcămintele cele din afară, adecă să fie cuviincioase dc sfințitele lucrări cele ce fac.

Neclevetitoare, nerobite la mult vin.

Fiindcă bătrâneța firește este rece (căci se vestejește în vârsta aceasta ferbințeala cea înlăuntru sădită), pentru aceasta bătrânii iubesc vinul pentru ca să se încălziască și mai ales femeile bătrâne; apoi stomahul bătrânilor neputând a mistui în grabă vinul, se biruesc de acesta bătrânii și bătrânele, însă nu de cel puțin și măsurat, ci de vinul cel mult și preste măsură; iar biruindu-se se pleacă spre a cleveti și a grăi de rău pre unii și alții și mai ales femeile pre alte femei și spre a șopti și pre ascuns a vorovi către una adecă alta, și către alta pre alta²⁾.

Bine învățătoare.

Bătrânele, zice, se cuvine a fi învățătoare de bine și de fapta bună; dar cum în alt loc Pavel zice, femeile să nu învețe? «Că femeilor, zice, nu le dau voe să învețe» (I Timotei II, 12). Răspundem cum că acolo zice Pavel să nu învețe femeile fățiș în biserică, aceasta fiindu-le lor oprită; iar aicea zice pentru învățatura ceea ce se face în casă și în deosebi către femei, care nu se oprește de dânsele. Și cum că aceasta o înțelege Pavel, din următoarele cuvinte se face aratăta:

4. Ca să înțelepțiască pre cele tinere, spre a fi iubind pre bărbații lor.

Se cuvine, zice, bătrânele a înțelepți și a bine regularisi, nu

¹⁾ Vezi și suptînsemnarea și tâlcuirea stihului 2 al cap. V al ceii întâi către Timotei.

²⁾ Pentru aceasta și Mar. Vasile lăudă băutura de apă, zicând: „Nimenea s'a îmbătat de apă, capul nimăruia a durut cândva, îngreindu-se de apă; nimenea a avut trebuință de picioare străine viețuind împreună cu băutura de apă, de picioarele nimăruia a avut trebuință, de mâile nimăruia s'a sprijinit“ (Cuv. I despre post). Zice însă și teologul Grigorie, în stihurile cele jumătate iambicești: „Voești să bei? Îți izvorăște apa, pahar pururea curgător, băutura neîmpărtașită de beție, bucurie neclătită“. Și iarăși în stihurile întregi iambicești zice așa: „Apa e băutura, ce se poate purta și mințile le ține bine; iar beția turbură pre minte priimindu-se“. Vezi și suptînsemnarea zicerei: „Nu vă îmbătați de vin, în care este desfrânarea“ (Efes V, 18). Și a zicerei: „Nu în bancheturi și în beții“ (Rom. XII, 13).

numai pre ficele lor cele tinere, ci și pre toate celelalte străine tinere; căci fiește-care bătrână se cuvine să învețe pre cea mai tânără, și mai întâi decât toate s'o învețe să-și iubiască bărbatul; căci când femeile își iubesc pre bărbatul lor, atunci toate celelalte bunătăți urmează, adecă întreaga înțelepciune, cinstea, îndestularea și buna norocirea casei, buna creștere a copiilor și ocârmuirea slugilor și a robilor și cea mai bună iconomie a toatei familiei; precum dinpotrivă, când femeile nu iubesc pre bărbații lor, măcar deși toate celelalte bunătăți trupești s'ar afla în casă, tot nu folosesc, ci se perd și se strică.

Iubitoare de fii.

Când femeile iubesc pre bărbații lor, urmează a iubi și pre copiii lor, pentrucă femcea, ceea ce iubește rădăcina, adecă pre tatăl copilului și bărbatul său, aceea cu mult mai vârtos va iubi rodurile bărbatului său, adecă pre copii, și mai ales îi va iubi, și căci sânt copii ai săi.

5. Intregi înțelepte și curate, păzitoare de casă, bune, supuinđu-se bărbaților lor.

Femeile, când își iubesc pre bărbații lor, urmează a fi întregi, înțelepte și curate; întreg înțelepte adecă dupre trup; iar limpede și curate dupre suflet, depărtându-se și cu trupul și cu mintea de toată amestecarea și pofta de bărbat străin. Asemenea și femeile cele ce își iubesc pre bărbații lor, acelea se fac păzitoare și caselor lor și iconoame bune; căci iubindu-și bărbații, tot o dată iubesc și casa barbatului lor, nu cheltuesc rău averile bărbatului lor, iar mai ales averile a însuși lor, nici se îndeletnicesc în desfătări și în eglinjeli și în podoabe zădarnice; căci câte femei se împodobesc, pentru aceasta se împodobesc pentru a plăcea altor bărbați; iar cele ce o dată au iubit pre bărbații lor și ele au plăcut bărbaților lor, acelea mai mult nu se împodobesc, ca să placă altora. Negreșit aceasta nu o vor face. Pre lângă acestea însă femeile, câte iubesc pre bărbații lor acelea și se supun lor, cu toată buna supunere, adecă la cele legiuite și drepte, iar nu și la cele afară de fire și nelegiuite, numind pre bărbații lor domni și stăpâni, precum și Sara numiă domn și stăpân pre Avraam, precum cum zice vârfeinicul Petru: «Sara a ascultat pre Avraam, domn pre el numindu-l» (I Petru III, 6). Vezi însă, cetitorule, că Pavel, carele se silește cu tot chipul să scoată pre hristiani și pre societățile bărbaților și ale femeilor din lucrurile cele lumești, câtă providenție, câtă purtare de grijă pune aicea, pentru buna regularisire a însoțiților și a casei lor. Dar pentruce o face a-

ceasta? Pentrucă atunci când trebile familiei și ale hristianilor celor căsătoriți se ocârmuesc bine, atunci bine se ocârmuesc și trebile duhovnicești și după urmare sporesc și mai bine și bărbații și femeile.

Ca nu cuvântul lui Dumnezeu să se huliască.

Vezi, o cetitorule, că dumnezeescul Pavel după cuvântul cel mai de temei, poartă grijă pentru propoveduirea Evangheliei și nu pentru lucrurile cele lumești; căci dacă o femeie credincioasă împreună locuște cu un bărbat necredincios¹⁾ și neîmbunătățit, hula cea asupra femeii, trece asupra credinței a însuși femeii.

6. Pre cei mai tineri, așijderea roagă-i să păziască întreaga înțelepciune.

Mai sus Pavel a așezat dascălițe ale femeilor celor mai tinere pre cele bătrâne, adecă femei a celorlalte femei, iar aicea așează dascăl al bărbaților celor mai tineri, pre însuși Tit acesta episcopul adecă asupra celorlalți bărbați, pentrucă Apostolul în toate părțile se îngrijește de buna rânduială și de buna cuviință. Dar ce se cuvine Tit să îndemne și să învețe pre cei mai tineri? Să păziască întreaga înțelepciune și curățenie de patimile cele trupești; de vreme ce vârsta tinerilor mai ales și după osebit chip o supără focul tinereștilor patimi, care se cuvine ei a-l stinge și a se sili să păziască întreaga înțelepciune; căci după Teodorit această virtute sau faptă bună (a întregei înțelepciuni) împodobește pre tinerețe.

7. Către toți (întru altele se zice: întru toate) pre sineți dându-te pildă de fapte bune.

Învețe, zice, și femeile cele bătrâne pre cele mai tinere și bătrânii învețe pre cei mai tineri; însă strălucirea vieței tale, o Tite, aceasta să fie ca obștească școală și pildă de fapte

¹⁾ Aceasta o zice Pavel pentru bărbații și femeile, cari întru necredință fiind, mai înainte, la urmă o parte dintre dânșii a priimit credința lui Christos, sau bărbatul sau femeia; că iartă Pavel pre partea ceea ce a crezut să locuiască împreună cu partea ceea ce rămâne întru necredință, de va voi și aceea, zicând: „Dacă vre un frate are femeie necredincioasă și ea bine voește a locui împreună cu dânșul, să nu o lase pre ea; așijderea și femeia de va aveă bărbat necredincios și el va bine voi a locui cu dânșă, să nu îl lase“ (I Cor. VII, 12). Iar Teodorit așa tâlcuște zicând: să se supue femeile bărbaților lor și să nu se despărță de dânșii, căci a-și lăsa femeile pre bărbații lor, ca pentru pricina bunei cinstiri de Dumnezeu, aceasta pricinuiă hulă propoveduirii Evangheliei; pentru aceasta și Sinodul cel din Gangra rânduește în canonul său XIV acestea: „Dacă vre o femeie își leapădă barbatul și ar voi a se depărță, îngrețelându-se de nuntă, anatema fie“.

bune înaintea tuturor și bărbaților și femeilor, ca o întâia închipuită și amărunită icoană, împreună a tuturor bunătăților, pentru ca fiește-carele dela acesta să ia izvod, de felul acesta al faptei bune și al bunătăței ce voește.

Întru învățatură nesticarea.

Iarăși aicea se înțelege pre din afară zicerea: «Dând adecă dintru învățatură, o Tite, să dai nesticare, adecă să nu fie cele ce înveți mincinoase și stricate, ci sănătoase și drepte.

Cinstire.

Dă, zice, o Tite, întru învățatura ta cinstire, adecă învățatura ta să nu aibă vre o înțelegere necinstită, sau vre o mișcare, ca să facă pre cei fără de minte a se plecâ spre râș și neclavie; ci toate înțelegerile și cuvintele și formele învățaturei tale să fie vrednice de respectarisire și de slava și mântuirea lui Dumnezeu.

8. Cuvânt sănătos, nedesnădăjduit.

Dă, Tite, zice, întru învățatura ta cuvânt sănătos și nedesnădăjduit, adecă cuvânt drept slăvitor și ca să nu aibă vre o apucătură despre vre o parte de a se prihăni.

Ca cel dinprotivă să se rușineze, nimic având a zice rău pentru noi.

Aceste toate, zice, fă-le, o Tite, pentru a se rușină cel din potrivă, adecă ori diavolul sau ori-care alt vrășmaș al credinței, ce se face slujitor al diavolului, neputând a zice ceva împotrivă despre credința noastră¹⁾.

9. Robii să se supue stăpânilor lor, întru toate a fi bine plăcuți.

Îdeamnă, zice, o Tite, să se supue robii stăpânilor lor și să fie întru toate bine plăcuți, adecă întru toate cele legiuite și drepte, care se cuvin trupeștei supuneri ai robilor, nu însă și întru cele afară de lege; încât ori-carele pentru prilejul în-

¹⁾ Iar dumnezeescul Grigorie al Nisiei zice, cum că, când arhiereul și toți hristianii vor viețui și vor petrece o viață îmbunătățită, atunci potrivnicii credinței se rușinează, pentrucă nu află vre o apucătură sau o pricină de a prihăni, zicând așa: „Pentru ca să se rușineze cel dinpotrivă. Iar ceea ce se înțelege aceasta este, cum că cei ce viază dupre fapta bună, prihana ocărei nu-i atinge. Căci cum se va ocări neagonisitorul pentru lăcomia de averi? Și cum va ocări cineva de desfrânare pre cel osebit, și carele viază întru singurătate? Sau de mânie pre cel blând? Sau de mândrie pre cel smerit? Sau de altă oare-care patimă din cele de prihană, pre cei ce se cunosc a fi împotriva acelor patimi? Pentru care scoposul este a da viață neatinsă de prihană? Că precum zice Apostolul: cel potrivnic să se rușineze, nimic având a zice“ (la viața lui Moisi).

frânării, desparte pre femei de bărbații lor, și ori-carele pentru chipul bunei cinstiri de Dumnezeu desparte pre robi de stăpânii lor, unul ca acest nu este neprihănit; de vreme ce dă necredincioșilor multe apucături și deschide gurile lor spre a prihăni credința hristianilor¹⁾.

10. Negrăind împotriva, nefurându-i, ci toată credința bună arătându-o.

Vezi, o hristianule, că Pavel cere cu îndatorire dela robi, ca să aibă toate acelea, ce dupre mai alesul chip, odihnesc pre stăpânul lor, adecă a nu zice împotriva lor, a nu fură lucrurile lor, ci să fie credincioși întru toate; căci acestea mai ales sânt poftite și iubite de oamenii lumești, adecă de stăpânii robilor.

Ca învățătura Mântuitorului nostru Dumnezeu întru toate să o împodobiască.

De vor fi, zice, robii acest-fel către stăpânii lor, precum mai sus am zis, negreșit au să fie spre slava hristianității, căci când va vedeă Elinul și alt necredincios pre robul său hristian așa bine învățat de hristianitate, cum nu se va miră de dogmele credinței lui Christos? Sau cum nu le va laudă, căci au atâta putere, în cât a îndreptă sufletele acelora ce le cred? Căci robii sânt un neam, ce mai de multe ori se află îndărătnic, sălbatic și fără omenie, fiindcă nu primește dintru început bună creștere, ci este trecut cu vederea de stăpânii săi, și fiindcă nu au învățat bune moraluri din învățătura și împreuna petrecere a oare-cărora bărbați îmbunătățiți; pentru aceasta și robii au trebuință de a se învăța de tine, o Tite, cele ce se cuvine să facă. Drept aceea nu în zădar ziceă într'alt loc Pavel, cum că robii se cuvine a slujî stăpânilor lor, ca cum ar robii lui Dumnezeu și nu oamenilor, «cu buna voință slujind Domnului și nu oamenilor» (Efes. VI, 7). In cât dacă tu robul hristian slujești și cinstești pre stăpânul tău, iar cinstea și slujirea, ce o dai lui la însuși Dumnezeu se înalță și din frica lui Dumnezeu se naște și își are începutul său, dragostea și buna voința cea către stăpânul tău²⁾.

¹⁾ De aceasta soborul cel din Gangra rânduește: „Că dacă cineva pre rob pentru prilejul bunei cinstiri de Dumnezeu îl învață a delăimă pre stăpânul său și a se depărta de slujbă... anatema fie!“

²⁾ Cele cuvenite robilor vezi mai pre larg la cap. VI al ceii către Eteseni dela stih 5 până la 9. Vezi și supținsemnarea zicerei: „Rob te-ai chemat, să nu-ți pese“ (I Cor. VII, 21), de câte feluri e robia.

11. Că s'au arătat darul lui Dumnezeu cel mântuitor tutulor omenilor.

De vreme ce mai sus Apostolul a cerut de datorie dela robi multe și mari fapte bune, adecă să împodobiască ei și să slăviască învățătura Domnului prin viața lor cea îmbunătățită, acum arată aicea, că cu dreptate și dupre cuviință cere dela dânșii aceste fapte bune. Pentruce? Pentrucă s'au arătat, zice, tuturor oamenilor Darul lui Dumnezeu încă și însuși robilor și a dăruit lor ertarea păcatelor celor multe. Și dar sânt datori toți încă și însuși robii a petrece și a viețui spre slava lui Dumnezeu, a unui făcător de bine ca acesta ¹⁾. Zicând însă Apostolul că s'a arătat Darul lui Dumnezeu, arată pre venirea Domnului cea întâia, care dă oamenilor dar și ertarea păcatelor.

12. Invățându-ne pre noi ca lepădându-ne de păgânătate și de poftele cele lumești

Cu aceste cuvinte rușinează pre robi dumnezeescul Apostol, pentrucă dacă v'ați norocit voi robii, de (a aveà) pedepsitor și învățător al vostru pe însuși Darul acesta a lui Dumnezeu, adecă chiar pe însuși Dumnezeu, cum nu sânteți datori a viețui dupre cuviința învățătorului vostru celui de acest-fel? Că Darul acesta al lui Dumnezeu n'a stătit numai până la iertarea păcatelor noastre celor trecute, ci încă de mai înainte ne păzește, ca să nu păcătuim și în viitorime; fiindcă aceasta ne învață pre noi hristianii, ca să viețuim rămășița vieței cu întreaga înțelepciune, noi cei ce mai înainte întru sf. Botez ne-am lepădat cu adeverire de păgânătate și de poftele cele lumești. Zicând dar Pavel *să ne lepădăm*, arată cu zicerea aceasta pre întorcerea și ura ce se cuvine să o arătăm dintru toată așezarea sufletului nostru; iar zicând *păgânătate* însemnează pre

¹⁾ Nu pot tăcea aicea cuvintele prea vestitului aceluia și mult istornicului, filozofului celui mai nou Seldin, care cuvinte ziceă lui Osir, cum că el nu a putut ași odihni sufletul său întru altă ceva de afară de întru scripturi și mai ales decât toate îl încredință pre el zicerea aceasta a lui Pavel, ce zice: „S'a arătat Darul lui Dumnezeu cel mântuitor tuturor oamenilor, învățându-ne pre noi ca lepădându-ne de păgânătate și de poftele cele lumești, să viețuim cu întreaga înțelepciune și cu dreptate și cu buna cinstire de Dumnezeu, în veacul acesta, așteptând fericită nădejde și arătarea slavei Mar. Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Christos, carele s'a dat pre sine și pentru noi, ca să ne izbăviască pre noi de toată nelegiuirea și să ne curățiască lui-și norod ales, râvnitor de fapte bune...” de vreme ce zicerea aceasta cuprinde pre firea și sfârșitul și răsplătirea adevăratei religii (întru adunarea teologhicești învățături, loca 280).

slujirea de idoli și dogmele cele elinești; și în sfârșit zicând *de poftele cele lumești* arată pre lăcomia de averi și desfătare, pre iubirea de slavă și celelalte patimi și răutăți, cari nu trec la cer, ci trebnicesc numai în lumea aceasta și împreună cu aceasta și ele încetează și se topesc. Deci pentru aceasta a venit Christos, pentru ca noi hristianii să ne lepădăm de păgâneștile dogme și de viața cea necurată, urând pre amândouă acestea, cu aceastași întoarcere și cu asemenea așezare a sufletului nostru.

Cu întreaga înțelepciune și cu dreptate și cu buna cinstire de Dumnezeu să viețuim.

Aceasta ce zice Pavel cu întreaga înțelepciune, nu însemnează numai pre depărtarea de curvie și de poftele cele trupești, ci și de toate celelalte patimi și răutăți; căci și acela ce iubește banii nu e întreg înțelept, ci este și decât omul cel desfrânat și curvar mult mai desfrânat, căci iubirea de argint nu e patimă firească, precum e curvia, și dupre urmare a zice, acela ce se biruește ori de ce patimă s'ar întâmplă, acela nu e întreg înțelept.

In veacul de acum.

In veacul acesta, zice, se cuvine să viețuim cu întreaga înțelepciune și cu dreptate și cu buna cinstire, fiindcă veacul acesta al aceștii vieți are lupta și războiul, iar cel viitor are răsplătirile și cununile ¹⁾.

13. Așteptând fericita nădejde și arătarea slavei marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Christos.

Iată și ordinul și cununa luptei vieții aceștia, adică a doua venire și arătare a Domnului, cea chiar fericită și slăvită; precum a zis Pavel a slavei, fiindcă două sânt arătările și venirile Domnului; și venirea cea întâia s'a făcut cu blândețe și cu prostime și dă dar și ertarea păcatelor; iar venirea a doua a Domnului are să se facă cu slavă mare și cu cinstea covenită lui Dumnezeu, precum o zice însuși: «Când va veni Fiiul omului întru slava sa» (Mat. XXV, 31). Și are să dea fieștecărui răsplătire pentru faptele lui ²⁾. Unde sânt acum Arienii,

¹⁾ Iar cum că veacul acesta are luptele, iar cel viitor cununile, vezi la subînsemnarea zicerei: „au nu știți că cei ce aleargă în stadie“ (I Cor. IX, 24).

²⁾ Iar înțelep. Meletie Pigas întru a treia carte despre hristianism zice, că fiește-care virtute (sau faptă bună) și răutate obștește se cuprinde înlăuntru în cuvintele acestea ale Apostolului: „Drept aceea toată fapta bună și rea întru acelea le-a cuprins Apostolul, întru care zice: „Arătat-u-s'a Darul lui Dumnezeu cel mântuitor tuturilor oamenilor, învățându-ne

cari micșorează pre Fiul și zic că e mai jos decât Tatăl și nici voesc a-l numi pre el Dumnezeu? Asculte cum îl numește aicea Pavel nu numai prost Dumnezeu, ci și Dumnezeu mare; iar mare se zice la Dumnezeu nu după mărime și ținare, adecă pentru a fi mai mare decât alt Dumnezeu mai mic; ci se zice mare fără asemănare, fără atârnare și slobod, ca cel din fire este însuși mare, și decât carele nimic poate a se socoti mai mare ¹⁾. Se zice și Mântuitor Domnul, pentru că întru venirea sa

pre noi, că lepădându-ne de păgânătate și de lumeștile poște, să viețuim în veacul de acum cu întreaga înțelepciune și cu dreptate și cu buna cinstire de Dumnezeu, așteptând fericita nădejde și arătarea slavei Mar. Dumnezeu și Mântuitorului nostru Iisus Christos“. Aicea pre toată răutatea o a împriveliștit (adecă o a pilduit) Apostolul, zicând păgânătate și poște lumești și pre toată virtutea o arată din cele ce zice: „Cu întreaga înțelepciune și cu dreptate și cu buna cinstire de Dumnezeu“, adăogând și scopul pentru care le zice acestea; nădejdea însă este aceasta a venirii Mântuitorului.

Și precum faptele cele bune la trei se ridică și se teoriseasc: la cele mai pre sus de noi, la cele ale noastre și la cele despre noi, adecă la cele despre Dumnezeu, la cele despre înșine noi și la cele despre aproapele, așa și cuvintele aceste ale Apostolului întru acestea trei se teoriseasc, după acestas Meletie, și către cele ale noastre se teorisește zicerea cu întreaga înțelepciune; de vreme ce cu întreaga înțelepciune a viețuim sântem datori, adecă de iubim înfrânarea, smerenia, fecioria, sărăcia, că acestea arată pre întreaga înțelepciune, potrivindu-ne după omul cel din lăuntru, cu legea lui Dumnezeu, robind încă și pre omul cel din afară, adecă supuindu-l sufletului și înghesuindu-l pre el și supuindu-l lezei lui Dumnezeu; iar către cele despre noi, adecă întru cele pentru aproapele, se teorisește zicerea, cu dreptate; fiindcă sântem datori noi hristiani, a viețuim cu dreptate, iubind pre cei de aproape ai noștri; ca pre înși-ne noi, precum ne poruncește Domnul și făcând celorlalți bunătățile acelea, care voim a ni le face nouă alții, și dinpotrivă nefăcând noi altora relele acelea, care nu voim a ni le face nouă alții, precum a zis Domnul; iar întru cele mai pre sus de noi, adecă întru cele despre Dumnezeu, se teorisește bună cinstire, fiindcă noi hristianii sântem datori să viețuim cu buna cinstire de Dumnezeu; dacă cunoaștem pre adevăratul Dumnezeu atotputernic și făcător a toatei făpturei și îl credem pre el și ne temem de dânsul, ca de stăpânul și Domnul și judecătorul drept. Și de-l iubim pre dânsul, ca pre un bun și iubitor părinte al nostru și ca pre făcătorul de bine și izbăvitor și mântuitor al nostru, pentru tot sufletul nostru, din toată inima noastră și din toată tăria noastră și din toată puterea noastră să-l iubim.

¹⁾ Pentru aceasta zice și Areopag. Dionisie: „Deci mare se numește Dumnezeu după osebila mărime a sa, cu carea tuturor celor mari le împărtășește mărirea sa, și care mărime decât toată mărirea din afară revărsându-se și mai pre sus întinzându-se, pre tot locul cuprinzându-l, tot numărul covârșindu-l, preste toată nemărginirea trecând... Mărirea aceasta și nemărginită este și ne câtită (adecă nu se poate zice câtă e)

cea întâia ne-a mântuit pre noi, cari eram vrășmași ai lui, și dacă ne-a mântuit întru venirea sa cea întâia, când eram vrășmași ai lui, ce ne va da întru a doua venire a sa, de ne va afla bine aleși întru faptele cele bune și întru lucrarea poruncilor sale? Vezi și subînsemnarea zicerei: «Dumnezeu s'a arătat în trup» (I Timotei III, 16), pentru ca să înțelegi de câte-ori Pavel a numit pre Christos, curat Dumnezeu.

14. Carele pre sine-și pentru noi s'a dat, ca să ne izbăviască pre noi de toată nelegiuirea.

Și aceasta este o dovadă a stăpânirii Domnului, a se da însuși de bună-voe pentru noi și nu pentru ca să ne răscumpere ¹⁾ și ca să ne sloboziască de un păcat, iar de altul nu, ci de tot felul de păcate; încât și noi hristianii se cuvine a ne rușină de răscumpărarea și de slobozirea aceasta, ce au dăruit nouă Domnul și să nu mai păcătuim.

Și să ne curățiască lui-și norod ales.

Domnul, zice, ne-a curățit pre noi hristianii prin scaldătoarea dumnezeescului botez și prin lucrarea dumnezeștilor și curățitoarelor poruncilor sale și ne-au făcut un norod ales, adecă însușit al său ales și mai deosebit, care nu are nici o împărțășire și asemănare cu celelalte noroad. Se zice însă zicerea aceasta *ales*, dela metafora a robilor acelora, cari se află totdeauna și se învârtesc întru avuția și bogăția Domnului său ²⁾.

și ne numărată. Și aceasta e covârșirea duple firea fără sfârșit și mai pre sus întinsă a necuprinsei măririi (Cap. IX despre dumnezeștile numiri).

¹⁾ Căci, duple adâncul Efstatie, la răscumpărarea robilor, chiar potrivită e deslegarea; de aceasta și plată de izbăvire se zic darurile, cele ce se dau la aceasta; dar însă cel nerescumpărat, ci duple alt chip scăpat dela vrășmași se zice că s'a izbăvit, nu însă că s'a deslegat, și cele ce se dau pentru aceasta, nu plată de izbăvire se zic, ci de mântuire; une-ori însă și vânaturi. Iar de vreme ce Domnul ne-a răscumpărat pre noi din păcat, dând plată de izbăvire pre însuși trupul său, precum și însuși a zis: „Că și Fiul omului nu a venit ca să se slujiască, ci ca însuși să slujiască și să-și dea sufletul său plată de izbăvire în locul multora“ (Mat. XX, 28), pentru aceasta și Apostolul nu a zis aicea, ca să ne izbăvească pre noi, ci ca să ne mântuiască, robi fiind noi, îngrijindu-se de adevărata zicere. Vezi și subînsemnarea zicerei: „Plată de mântuire pentru mulți“ (I Timot. II, 6).

²⁾ Iar Varinul, norod ales zice că este cel câștigat, pentru Israil, adecă de Dumnezeu câștigat, ca o agonisire și ființă și avuție. Iar Teodorit tâlcuind zicerea Eșirei: „Veți fi mie norod ales“ (Eș. XIX, 5), înțelege în loc de ales: „Făcător, zice, sânt al tuturor și stăpân și ca făcător a toate port grijă; pre voi însă, ca pre un norod mai ales însă, mie v'am alieorosit“. Iar Sefir zice: „Norod ales, adecă duple osebite întru alegere și întru câștigare socotindu-se“. Și Orighen însă zice: „Numirea „ales“

Râvnitori de fapte bune¹⁾.

Ne-au făcut pre noi hristianii norod al său, pentru ca să a-lergăm, zice, cu osârdie și cu căldură întru faptele cele bune și pentru ca să arătăm râvna și urmare înfocată spre toată virtutea. Deci izbăvirea de toată nelegiuirea este lucru și dar al singurului Dumnezeu, iar a aveâ râvnă spre faptele cele bune, acesta este lucru al nostru.

15. Aceste grăește-le și îndeamnă, și muștră cu toată porunca.

Mai întâi, zice, grăește, o Tite, și îndeamnă, adecă învață mai cu blândeță pre norodul tău, apoi muștră; și nu muștră prost, ci cu toată poruncirea, adecă cu asprimea și cu stăpânirea; căci de vreme cei ce păcătuiu erau împietriți, pentru aceea Pavel învață pre Tit, să arate către aceia învățătura poruncitoare și aspră. Pentrucă unele păcate sânt, care nu au trebuință de asprime și de iușeală, ci de sfătuire blândă și numai de îndemnare, precum este a învăța pre cineva, pre cei ce au bani, să-i defaime și să-i deâ toți milostenie²⁾; iar alte păcate au trebuință de învățătură aspră și de muștrare tare, precum sânt preacurviile, furțișagurile, lâcomiile de averi, vrăjitoriile și alte păcate ca acestea grele.

Nimenea pre tine să nu te defaime.

Să nu te defaime, zice, o Tite, cineva; aceasta însă se va face, dacâ tu vei muștră cu îndrăzneală și vei certâ fără de temere pre cei ce păcătuiesc în vremea potrivită și îndemnatică. Căci cel ce ceartâ fără de vreme și afară de vremea cea potrivită, acela mai mult se defaimă de către cei ce păcătuiesc, decât îl ascultă.

însemnează pre norodul cel ce se îndeletnicește pentru ființa și carele se împărtășește cu dânsa. Însă nici unul (adauge el a-i zice) din Elini nu a întrebuiințat zicerea aceasta, nici pre zicerea dupre ființă, ci tâlcuitorii Scripturii le-au făcut acestea. Iar pre norodul acesta ales, vârfelnicul Petru îl numește *norod spre câștigare*, zicând: „Iar voi sântei neam ales, preoție împărătească, neam sfânt, norod spre câștigare“ (I Petru II, 9).

¹⁾ Însemnează, că dela zicerea: „S'a arătat Darul lui Dumnezeu“ până aicea, și dela stihul 4 al următorului cap. III până în stihul 7 al-aceștia, este Apostolul, ce se cetește în ziua dumnezeștilor arătări (adecă botezului Domnului). Se lasă însă cele dintre acestea, ca unele ce nu se potrivesc la ziua aceea.

²⁾ Iar cum câ este poruncă a vinde cineva avușile sale și a le dâ milostenie, vezi și la stihul 2 al cap. IV al ceii întâi către Tesalon. și sub însemnarea la acelea; și la stihul 11 al capului IV al ceii întâi către Timotei.

CAP. III.

1. Adu-le aminte lor a se supune începătoriilor și stăpânilor, a ascultă de stăpânire și gata a fi spre tot lucrul bun.

Foarte la multe părți ale trimiterilor sale voește fericitul Pavel să se supue hristianii începătorilor celor din afară și stăpânitorilor¹⁾, precum voește aicea și o zice aceasta. Arată însăși cu ce chip se vor supune acelora, adecă de vor fi gata să facă tot lucrul bun; din aceasta dar se face arătat, că cei ce sânt gătiți spre a face cele rele, aceia nu se supun începătorilor și stăpânilor celor din afară. Sau și aceasta o zice, că se învețe pre hristiani a fi gătiți, pentru ca să se înduplece spre cele bune și spre virtute și nu spre cele vătămătoare de suflet și spre răutăți.

2. Pre nimenea a nu blestemă, negâlcevitori a fi, blânzi.

Invață, zice, o Tite, pre hristiani a nu blestemă, adecă să nu prihăniască și să clevetiască pre vre un om; pentrucă de și face cineva rele, însă tu, hristiane, să nu-l grăești de rău pre unul ca acela, nici să prihănești numele lui; pentrucă gura hristianilor se cuvine a fi curată de toată prihănirea și ocară; că măcar și adevărată de ar fi, noi nu avem voe a prihăni și a osândi; iar de va fi mincinoasă prihănirea, apoi socotește tu, hristiane, câtă de mare este primejdia, a judecă tu minciuna, ca cum ar fi adevăr.

Toată blândeța arătându-o către toți oamenii.

Invață, pre hristiani, o Tite, să arate toată blândeța, nu către unii adecă, iar către alții nu; ci către toți oamenii de obște și Iudei și Elini, și bine-cinstitori de Dumnezeu și ne cinstitori de Dumnezeu, și buni și răi.

3. Că eram oare când și noi fără de minte și nesupuși, rătăcindu-ne, slujind poftelor și multor feluri de îndulciri.

In trimiterea cea întâia către Corinteni înspăimântează pre hristiani Apostolul să nu osândiască de păcatele cele următoare, la cari sântem și noi supuși a cădeă; că așa zice: «Cel ce i se pare că stă, vază ca să nu cază» (I Cor. X, 12).

Iar aicea potoale pre hristiani să nu osândiască pentru pă-

¹⁾ Vezi la cap. XIII al ceii către Romani, s. 1 și subînsemnarea cea la acela, despre aceasta mai pre larg zicându-se.

catele cele trecute, ce le-au avut oare-carii, zicând lor: să nu prihănim pre alții, o fraților, că au păcătuit, pentrucă și noi asemenea și mai rele decât dânșii am păcătuit mai înainte de a crede în Christos, precum și tâlharul însăși acesta o zicea către celalalt tâlhar: «Nici te temi tu de Dumnezeu, că întru aceeași osândă ești? Și noi adecă cu dreptate, că vrednice ce cele ce am făcut luăm» (Luca XXIII, 40). Când însă am fost fără de minte? Mai înainte de a veni Christos, când noi și strămoșii noștri slujiam demonilor și idolilor celor nesimțitori¹⁾; căci cum nu este lipsire de minte mare, a sluji noi unor zei ca aceia? Sau cum nu eră rătăcire prea mare a jertfi idolilor celor fără de suflet pre oamenii cei cuvântători: «Că au jertfit, zice, pre fiii lor și pre ficele lor, demonilor» (Psalm. CV, 35). Ci am slujit încă și felurimilor de îndulciri și poște, adecă întru curviile cu bărbații și curvăsării cu maice și cu surori și celelalte afară de fire și prea dobitocești necurății; căci cu feluri de chipuri a batjocurit și a rușinat pre ticăloasa firea omenescă spurcatul și de trei ori blestematul diavol.

Intru răutate și în pizmă petrecând, urători fiind și urând unii pre alții.

Noi, zice, mai întâi viețuiam totdeuna cu răutate, adecă cu pomenirea de rău și cu zavistie, pentru aceasta eram și vrednici de ură, fiindcă uram unul pre altul; dupre cuviință o pătimim aceasta, căci din zavistia și pizma noastră, ne urâm unii pre alții, că din zavistie se naște și ura.

4. Iar când s'a arătat bunătatea și iubirea de oameni a Mântuitorului nostru Dumnezeu.

Adecă când s'a întrupat și s'a asemănat cu noi oamenii, unul născut, Fiiul lui Dumnezeu.

5. Nu din faptele cele întru dreptate, ce le-am fi făcut noi, ci dupre mila sa ne-a mântuit pe noi.

Când s'a făcut om Fiiul lui Dumnezeu, zice, atuncea ne-a mântuit, nu doar prin faptele cele bune, ce le-am fi făcut, de vreme ce nici ca cum am făcut fapte bune, nici prin acestea ne-am mântuit²⁾, ci totul l'a făcut bunătatea și mila lui și așa ne-am mântuit.

¹⁾ Eu socotesc că Pavel acestea le zice pentru Tit, carele se trăgea din strămoși Elini. Însă unește Apostolul și fața sa pentru ca să facă cuvântul mai bine primit; fiindcă nici Pavel, nici strămoșii lui au slujit idolilor; afară numai de va zice cineva, cum că și Evreii de multe ori slujiau idolilor, precum arată următoarea zicerea a lui David.

²⁾ Așa tâlcuește zicerea aceasta și pre cele asemenea aceștia teologul

6. Prin scaldătoarea nașterii de a doua și prin înnoirea Duhului Sfânt, care l'a revărsat asupra noastră cu îmbelșugare prin Iisus Christos, Mântuitorul nostru.

O minune! că atâta, zice, eram spurcați în răutate, încât nici mai puteam să ne curățim de aceea, ci a fost trebuință a doua oară a ne naște prin sf. Botez; și așa ne-am curățit; căci iarăși naștere și înnoire va să zică a doua naștere și nouă facere; căci precum o casă când putrezește și foarte se învechește, nu-i punem stâlpi, ca să o sprijinim, ci o risipim până în temelie și o zidim din nou; așa și pre firea oamenilor cea cu totul putrezită de păcate nu o a meremetisit Dumnezeu, adecă nu o a cârpit din parte, ci din nou pre toată o a prefăcut și a doua oară o a făcut. Și cum o a prefăcut aceasta? Prin Sf. Duh, ca tu hristiane, să nu te nedumerești cu socotința ta, cum și cu ce chip o a formăluit, pentru aceasta Pavel a dezlegat nedumerirea ta, pentrucă, zice, pre însuși Duhul Sfânt l'a turnat Dumnezeu cu îmbelșugare preste noi, adecă nu numai prin Sf. Duh ne-a prefăcut și a doua oară ne-a formăluit, ci și cu îmbelșugare l'a dat pre el nouă, ca prin această din urmă împărtășire a lui, să se arate adevărată și întâia facere a lui. Și după cuvânt și după urmare s'a făcut acestea. Căci după ce mai întâi ne-a curățit și ne-a prefăcut, atuncea și de Sf. Duh, cu îmbelșugare ne-a umplut. Că aceasta însemnează zicerea: «a turnat», fiindcă întru cei necurați, duhul cel curat intră: «Că Sf. Duh, zice, este de învățătură, va fugi vicleșugul și se va îndepărta de cugetările celor neînțelegători» (Inlep. I, 5. Sol.). Și iarăși: «în suflet rău meșteșugitor nu v'a intră înțelepciunea, nici se va sălășlui în trupul cel plin de datoria păcatelor (tij. 4). Toate darurile acestea însă s'au dat nouă, zice, prin Iisus Christos, pentrucă acesta este mijlocitorul și pricinuatorul tuturilor bunătăților întru noi.

Grigorie, zicând, că cele ce se zic așa în Scriptură, nu se zic cu punere și hotărâtor, ci cu tăgăduire și nehotărâtor: „Nu ca să fac voea mea, că nici este a mea osebită de a ta, ci de obște și a mea și a ta, a cărora Dumnezeu este una, așa și voea; că multe din cele ce se zic așa, dela obște se zic și nu cu punere, ci cu tăgăduire, că nu din parte dă Dumnezeu pre Duhul Sfânt“ (Ioan III); că nici dă, nici măsurat; că nici se măsoară de Dumnezeu, Dumnezeu“. Și zicerea: „Nici nelegiuirea mea, nici păcatul meu“ (Psalm. LVIII, 4). Că nu este cuvântul ca cum fiind nelegiuirea sau păcatul, ci ca cum nefiind“. Și iarăși zicerea: „Nu pentru dreptățile noastre, care le-am fi făcut, că nu le-am făcut“ (Cuv. II despre Fiul).

7. Ca îndreptându-ne cu darul aceluia, moștenitori să ne facem dupre nădejdea vieței veșnice.

Și aicea iarăși zice Pavel cum că dupre Darul lui Iisus Christos ne-am îndreptat și nu dupre datorie. Cuvântul acesta însă ne învață pre noi și smerita cugetare, fiindcă nu am isprăvit noi vre un bine vrednic de îndreptare și de mântuire. Și pre lângă aceasta ne face să avem bune nădejdi pentru cele viitoare; căci dacă Dumnezeu, desnădăjduiți fiind noi, ne-a mântuit cu darul său, cu mult mai vârtos după ce ne-am îndreptat va dà nouă bunătățile sale, cele ce vor să fie, adecă pentru ca să ne facem moștenitori ai veței veșnice, precum și nădăjduim sau și acum încă moștenitori sântem ai vieței veșnice, încât pentru nădejdea cea adevărată, ce avem ca să o moștenim și pentru arvona darului Sf. Duh, care acum l'am luat în inimile noastre.

8. Credincios este cuvântul.

Fiindcă mai sus a zis Apostolul pentru lucruri ce au să fie, iar viitorimea este neștiută și nevăzută, pentru aceasta aicea adauge și vrednicia de crezare întru cuvântul său și zice, că aceasta ce am zis este adevărată și încredințată din bunătățile cele trecute, ce le-am dobândit mai înainte. Căci Dumnezeu, carele a dat nouă atâtea bunătăți în vremea de mai înainte, acesta va dà nouă și în viitorime.

Și pentru acestea voesc să adeverezi tu, ca să poarte grijă a se nevoi pentru fapte bune, cei ce au crezut în Dumnezeu.

De vreme ce mai sus a pomenit Apostolul pentru covârșitoarea bunătate, ce a arătat Dumnezeu întru noi, căci ne-a mântuit în dar pre cei ce eram desnădăjduiți, pentru aceasta acum zice lui Tit, că voesc să înveți pre norodul tău despre acestea, pentru ca să știe hristianii nu numai a fi smeriți cugetători și a nu osândi pre alții, ca pre niște păcătoși, ci și să le fie milă și să aibă durere pentru frații lor. Căci cel ce socotește mila, ce o a făcut Dumnezeu cu dânsul, negreșit îi va fi milă și lui de fratele său; iar ce ai să înveți pre hristiani (acestea sânt) pentru ca să poarte grijă, o Tite, adecă a aveă numai un singur lucru și o sârguință neconținută, a ajută pre cei nedreptățiți, a purtă de grijă și a-i apăra (ca aceasta însemnează zicerea: «a se nevoi pentru fapte bune») pre văduve și pre orfani și a nu așteptă să vie cei nevoiași către

dânșii și să-i roage, ci ei singuri de sineși să poarte grijă și să se nevoiască a-i ajuta¹⁾.

Acestea sânt cele bune și folositoare oamenilor.

Acestea, zice, o Tite, sânt lucrurile cele bune și folositoare oamenilor, adecă purtarea de grijă și iscusința întru faptele cele bune sau înseși aceste sânt faptele cele bune.

9. Iar de nebuneștile întrebări și genealogii și de prigoniri și de gâlcevile cele pentru lege ferește-te, că sânt nefolositoare și zadarnice.

Nebunești întrebări zice Pavel pre cele nefolositoare și zadarnice, precum singur o tâlmăcește, acelea adecă pre cari Evreii cei necredincioși le propun hristianilor; iar genealogii, numește pre acelea, care le numeră înșiși Evreii, numărând neamurile vechilor patriarhi și pre strămoșii lor și se fălesc întru dânșii că adecă sânt strămoși ai acelora; căci ce folos este unui păcătos a aveâ părinte și strămoș pre Avraam? Că mai ales vătămare și osândă mai multă îi urmează aceluia, căci din dreptul Avraam trăgându-se, nu face faptele lui Avraam²⁾. Ferește-te dar, zice, de acestea, adecă leapădă-te fiindcă nu se cuvine să lași lucrările cele de nevoe și duhovnicești, cele ce spre folosul tău trebnicesc și al hristianilor celor de sub tine și să cheltuești vremea ta în cuvinte zădarnice și în prigoniri nefolositoare; căci ce folos sau câștig, zice, a te gâlcevi și a te prigoni, o Tite, acolo unde nu poți să aduci pre cineva întru credința lui Christos și să-l mântuești pre el? Negreșit nici un folos. Ci s'ar nedumeri cineva: dar cum mai sus a poruncit lui Tit Pavel să astupe gurile celor ce vorbesc în potrivă?» (Cap. I s. 11). Răspundem, cum că, când unii grăesc înpotrivă pentru vătămarea altor frați, atunci se cuvine să astupăm gurile lor, pentru ca să nu se vatăme din aceea frații noștri; iar pentru folosul celor ce grăesc înpotrivă, nu se cuvine nici ca cum a ne apucă să vorovim cu dânșii, fiindcă aceia nu vor a se folosi de cuvintele noastre, fiindcă sânt neîndreptați și nevindecați).

10. De omul eretic după una³⁾ și a doua sfātuire leapădă-te,

¹⁾ Zice însă și Teodorit la tâlcuirea acestei ziceri: „Că nu e destu credința spre mântuire, celor goliți de fapte bune.

²⁾ Iar Iuimenie zice că sau că genealogiile elinilor le înțelege aicea Pavel, care genealogisind pre zcii lor zic că Kron a născut pre Dia și altul pre altul.

³⁾ Așa e scrisă zicerea aceasta de către Hrisostom și Teodorit și Te

11. Știind că unul ca acesta s'a răsvrătit și păcătuește fiind singur de sine osândit.

Pentru ce aicea zice Pavel, ca să lăsăm după întâia și a doua sfătuire pre omul eretic și să nu-i mai vorovim, iar către Timotei zice să învețe cu blândețe pre cei potrivnici, ca doar cumva va da lor Dumnezeu pocăință? Că zice așa: «Întru blândeță învățând pre cei ce se pun împotriva, că doar cândva va da lor Dumnezeu pocăință spre cunoștința adevărului» (II Timot. II, 25). Răspundem, că acolo zice Apostolul pentru aceia ce arată nădejde de îndreptare, iar aicea zice pentru cel neîndreptat și nevindecat eretic, carele este cu totul răsvrătit și însuși de sineși osândit, adecă fără dare de răspuns și desvinovățire; căci nu poate zice, că nu m'a sfătuit cineva, nici că nime m'a învățat, ca să cunosc adevărul, pentrucă și sfătuit fiind și învățându-se o dată și de două ori a rămas întru rătăcirea sa. Deci când unul ca acesta după una și a doua sfătuire și învățatură stăruiește întru rătăcirea sa, atunci este însuși de sine osândit și fără desvinovățire, și pentru aceasta se cuvine a se depărtă hristianii de unul ca acela²⁾. Vezi și supt-insemnarea zicerei: «mustră-i pre aceștia cu asprime» (Tit I, 13).

12. Când voiu trimite pre Arteman la tine, sau pre Tihic, sârguește-te a veni la mine în Nicopoli, că acolo am judecat să ernez.

Pentru ce pricină Pavel, după ce a încredințat atâta mare ostrov al Critului lui Tit și după ce i-a încredințat un număr atât de mult de hristiani, nu-l lasă să stăruiască în păstoreasca sa purtare de grijă, ci iarăși îl trage la sineși? Răspundem, că aceasta o face Apostolul, ca mai mult să-l folosiască pre Tit și ca să-l arate pre el desăvârșit întru făgăduința lui și în treaba episcopiei, de vreme ce voiă a-l cercetă, de a iconomisit bine și de a păzit cele ce el i-a încredințat și i-a predanisit. Nicopole însă este o cetate a Traciei și este apropiată de Macedonia, aflându-se asupra râului Dunărei, dupre Teodorit și Teofilact²⁾.

ofilact și Icumenie și întru cele mai multe tipărituri, macar deși oarecarele este scris „după întâia“.

¹⁾ Pentru aceasta și Mar. Vasilie zice: „De omul eretic trebuie a ne întoarce fețele“ (Cuv. despre nevoință). De aceea cetim și în bisericasca istorie, că Samosatenii nu voiau mai mult să între în apele cele calde, pentrucă întru acestea s'a fost scăldat arianul Evnomie. Vezi și sub-insemnarea zicerei: „Și cuvântul lor, ca o cangrenă va aveă pășune (II Tim. II, 17).

²⁾ Nicopole e o cetate a uscatului, precum zice Marchian. Este și altă

13. Pre Zina legiuitorul și pre Apolo, în grabă mai înainte trimite-i, ca nimic să lipsiască lor.

Zina acesta eră legiuitor, adecă iscusit în iudaiceștile legi; iar Apolo eră mai cuvântăreț decât Zina și aveă putere în dumnezeeștile Scripturi, precum mărturisesc Apostoleștile fapte¹⁾. Apostolii aceștia însă nu li s'a fost încredințat încă biserici; iar zicerea: «Că nimic să lipsiască lor», este în loc de: fă-i să aibă toată îndestularea celor de trebuință, adecă de mâncări și de îmbrăcăminte, încât a nu fi ei lipsiți de nici una din acestea.

14. Invețe-se însă și ai noștri a purtă grijă de lucruri bune, întru trebuințele cele de nevoie, ca să nu fie fără de roduri.

Cu aceste cuvinte, ca cum ar zice dumnezeescul Apostol către Tit: eră cu puțință mie și duple alt chip se fac pre Zina și pre Apolo, a nu aveă trebuință de alții, dar nu voesc. Pentru ce? Ca și ai noștri, adecă ca eparhioții tăi și ucenicii mei, Criterii hristiani, din merindele și cele de nevoie, ce vor dă acestora, să se învețe a purtă grijă de lucruri bune, adecă a purtă grijă de frații cei ce au trebuință și cu dare de bani și cu cuvinte și ori-carele chip, nu atâta ca să câștige săracii frați și cei ce au trebuință, ci mai mult pentru ca cei ce dau să dobândiască rod și folos în sufletul lor, din iubirea de oameni și din mila ce o ar arată către săraci; căci și Domnul când a hrănit o dată cinci mii de bărbați, puteă a hrăni totdeuna și pre sineși și pre ucenicii săi; dar însă a voit a se hrăni și el și ucenicii săi (după ce s'au botezat adecă și nu înainte de botez) de către femei²⁾. Pentru ce? Pentrucă acelea să dobândiască rodul milosteniei. Așa face și acum la noi și nu pre săraci folosește atâta Dumnezeu, cu darul milosteniei noastre,

Nicopole a Bitiniei (careă acum se zice Mundania). Este și altă Nicopole a Armeniei ceii mici. Iar Teodorit zice că a scris trimiterea aceasta Pavel în vremea aceea, când se află în Macedonia; de unde mai adevărat e, că Nicopole acesta despre care zice aicea Pavel e cetatea Traciei (Varin în zicerea Nicopoli). Iar Strabo scrie cum că, Nicopolea uscatului se numiă Tracia. Și o a numit pre ea așa Sevastos (adecă împăratea Eghiptului (Cart. VII).

¹⁾ În cap. XVIII, vezi și la cap. III al ceii întâi către Corinteni, stihul 4.

²⁾ Că zice evanghelistul Luca: „Și oare-care femei ce erau vindecate de duhuri rele și de boale. Maria, ce se numește Magdalina, din care a fost scos șapte draci și Ioana temeca lui Huzi, episcopul lui Irod și

cât ne folosește pre înșine noi, cari miluim, prin săracii cei ce se miluesc. Fiindcă săracii se fac pricinuitori nouă, spre a luă noi ertarea păcatelor noastre și a câștigă îndrăzneală către Dumnezeu. De aceasta și Domnul a zis: «Faceți-vă vouă prieteni din mamonaoa nedreptăței, ca când vă veți lipsi, să vă primiască pre voi în veșnicele locașuri» (Luca XVI, 9).

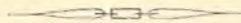
15. Te îmbrățișează pre tine toți cei împreună cu mine; îmbrățișează pre cei ce ne iubesc pre noi întru credință.

Te urează, zice, cei ce se află împreună cu mine; urează însă și tu din partea mea pre cei ce ne iubesc pre noi întru credință, adecă cu credință și fără vicleșug și curat. Sau zice, că urează din partea mea pre credincioșii hristiani, cari ne iubesc pre noi.

Darul cu toți voi; amin¹⁾.

Cu acestea de mai pre urmă cuvinte roagă Pavel pentru Tit și pentru hristianii eparhioții lui, a se păzi harul și darul lui Dumnezeu întru dînșii întreg și deplinit. Sau roagă pentru a fi totdeuna împreună cu dâșii iubirea de oameni a lui Dumnezeu, păzindu-i pre ei cu dumnezeescul dar, care dumnezeesc dar binevoiască milostivirea lui a fi și cu noi, cu cei ce cu mai deosebit chip avem trebuință de dâșul, și a păzi sufletele și trupurile noastre Sfântul Duh, căruia slava în veacuri; amin.

Această trimitere către Tit, întâiul episcop al Critului, s'a scris din Nicopolea Machedoniei.

Susana și altele multe, care slujiau lui din avuțiile lor“ (Luca VIII, 2).

¹⁾ Insemnează, că dupre Teodorit zicerea: „Darul fie cu toți voi, amin“, eră orația lui Pavel, carea obișnuia a o scrie cu sfintele sale mâni, și este în loc de „fiți sănătoși“, care noi obișnuim a scrie la sfârșitul trimiterilor noastre.